

“OP ZOEK NAAR GEWIN EN PROFIJTELIJCKE HANDEL IN AZIË”

De Generale Keizerlijcke- en Koninklijcke Indische Compagnie
in het kielzog van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie (DEEL I)

A. J. LANSEN

Prent van een op “vol zeil” uitgaande Oost-Indië-vaarder; ca. 1724

1. Proloog – Handelsbetrekkingen Europa-Azië 1700-1750

In de eerste helft van de 18de eeuw dreven veel Europese landen handel met Azië. Deze handelsreizen werden zowel door particuliere beleggers als door Compagnieën uitgevoerd. Met name Portugal, Spanje, Engeland, Frankrijk, Pruisen, Zweden, Denemarken en de Noordelijke- en Oostenrijkse Nederlanden waren grote of kleine handelspartners in heel Azië. Een diversiteit aan handelswaar werd gekocht in de landen rondom de Rode Zee, India, Ceylon,

Malakka, Annam, Siam, Indië, China en Japan. Al deze producten werden in heel Europa afgezet en doorverkocht.

Deze bijdrage beschrijft beknopt de geschiedenis van deze verschillende Europese Compagnieën die handel dreven met Azië en hierdoor directe raakvlakken hadden met de oic en de voc.

De eigen specifieke kenmerken van de uitvoer naar Azië en de retourvrachten naar Europa van twee van deze Compagnieën zullen in dit artikel speciaal worden belicht. Het betreft de *Generale Keijzerlijke en Koninklijke Indische Compagnie* (de oic) en de *Vereenigde Oost-Indische Compagnie* (de voc), de ene gevestigd in de Oostenrijkse Nederlanden en de andere in de Noordelijke Nederlanden.

Er wordt uitvoerig stilgestaan bij de periode van ca. 1715 tot en met 1732, de jaren waarin de oic handel dreef op Azië, en meer bepaald bij het handelsgeld en de toenmalige muntcirculatie, zowel in Europa als in Azië.

2. Politieke situatie in Europa 1700-1750

In de periode 1598 tot 1621 regeerden de aartshertogen Albert en Isabella over de Zuidelijke Nederlanden. Aartshertog Albert stierf kinderloos in 1621 en daardoor vervielen de Zuidelijke Nederlanden weer aan de Spaanse troon.

*Aartshertog Albert en aartshertogin Isabella van Spanje (1598-1621)
Zilveren dubbele ducaton 1618 Antwerpen (DELM. 248a)*

De in de Zuidelijke Nederlanden circulerende Spaanse munten droegen de beelden van Filips IV (1621-1665) en Karel II (1665-1700) die na hen regeerden.

*Fransse koning Lodewijk XIV (1643-1715)
Dubbele gouden Louis d'or au soleil 1711 Rouen (D. 1448)*

Met toestemming van Filips van Anjou begon Lodewijk XIV zich weer bezig te houden met de Zuidelijke Nederlanden om deze binnen zijn invloedssfeer te krijgen, *c.q.* te veroveren.

Dit creëerde weer een situatie zoals in 1672 toen hij de Republiek binnenviel en grote delen van de Zuidelijke Nederlanden bezette. Bij de Vrede van Nijmegen, in 1678, kreeg Frankrijk reeds delen van de Zuidelijke Nederlanden toegewezen, nl. Artesië, Kamerijk en een gedeelte van Henegouwen.

Zilveren Penning van de stad Amsterdam op de Vrede van Nijmegen 1678 (Verdrag tussen Nederland, Frankrijk, Oostenrijk, Spanje, Denemarken, Zweden en Brandenburg) door J. van Dishoecke (VAN LOON III-248/233.1)

- A* De Nederlandse maagd tussen Prudentia en Pax met leeuw aan haar voeten
- R* Gekroonde wapens, met guirlande, van Frankrijk en de Nederlanden boven een stadsgezicht van Nijmegen

In 1695 was hij weer op veldtocht en vorderde tot aan de poorten van Brussel.

*Koning van Engeland en stadhouder van de Noordelijke Nederlanden Willem III met zijn vrouw koningin Maria Stuart (1694-1702), een dochter van de hertog van York
Zilveren Engelse crown 1691 (ESC. 82)*

Koning-Stadhouder Willem III, regerend over de Republiek der Noordelijke Nederlanden en Engeland, vreesde dat het machtsevenwicht weer verstoord zou gaan worden door deze expansiedrift van Lodewijk XIV. Filips van Anjou werd dan ook door de Republiek en Engeland niet erkend als wettig troonopvolger van Karel II. Ze ondersteunden wel de aanspraken van de Duitse Keizer Leopold I op de Spaanse troon, en in 1703 werd zijn zoon Karel, Aarts-hertog van Oostenrijk, uitgeroepen tot Koning van Spanje als Karel III.

*Leopold I, keizer van het Heilig Roomse Rijk, waaronder o.a. Duitsland, Oostenrijk en Hongarije vielen
Zilveren dubbele daalder 1680 Hall (DAVENP. 1247)*

*Karel VI als koning Karel III van Spanje (1703-1714)
Zilveren medaille uit 1705 geslagen ter gelegenheid van de inname
van het Spaanse Barcelona (VAN LOON IV-439)*

*Karel VI, keizer van o.a. Oostenrijk en de Zuidelijke Nederlanden
Zilveren daalder 1729 Hall (DAVENP. A 1054)*

Na een korte oorlog, tot 1709, die eindigde met een nederlaag voor de Fransen bij Malplaquet in Henegouwen, kwam het grootste deel van de Zuidelijke Nederlanden onder het gezag van Karel III. Enkel Namen en Luxemburg kwamen in handen van Filips van Anjou, koning Filips V. Na uitvoerige onderhandelingen, bezegeld door de Vrede van Utrecht in 1713, werd geregeld dat Filips koning van Spanje werd, terwijl Karel, aartshertog van Oostenrijk, die ondertussen Duits keizer was geworden (als Karel VI) de volledige Zuidelijke Nederlanden kreeg; hierdoor werden deze Oostenrijks bezit.

*Vrede van Utrecht 1713. Zilveren penning van de Staten van Friesland
door J. Drappentier (VAN LOON IV-657)*

A Vrede en Vrijheid vertrapten wapenattributen

R Altaar met daar omheen talrijke voorwerpen met betrekking op handel, wetenschappen en beeldende kunst

Tot aan de dood van Karel VI in 1740 verslechterde de economische en monetaire situatie in de Oostenrijkse Nederlanden in sterke mate.

*Maria Theresia, aartshertogin van Oostenrijk en de Zuidelijke
Nederlanden en keizerin van het Heilig Roomse Rijk (1740-1780)
Zilveren dukaton 1750 Antwerpen (DAVENP. 1280)*

Onder zijn dochter, Maria Theresia, bloeiden handel en nijverheid in de Oostenrijkse Nederlanden echter opnieuw op.

3. Politieke en economische situatie in de Noordelijke Nederlanden : De Republiek der Zeven Provinciën in de periode 1700-1750

Na de dood van Willem III in 1702 waren vijf van de zeven Provinciën overeengekomen om zonder Stadhouder het land te besturen (de hoge staatsschuld – de uitgaven overtroffen de inkomsten – was één van de redenen voor dit

besluit). Het bestuur was hierbij in handen van provinciale Raadspensionarissen, terwijl de stedelijke bevolking weer haar vroegere privileges opeiste, en na de Vrede van Utrecht in 1713 bleek de Republiek niet meer in staat om op internationaal vlak een rol van betekenis te spelen.

*Dood van Willem III 1702 – Zilveren penning door R.Arondeaux
(VAN LOON IV-287/343.1)*

A Borstbeeld van Willem III naar rechts

R Britannia en Holland bij grafmonument; in afsnede bovenaan de sterrebeelden kreeft, leeuw en weegschaal, horend bij zijn horoscoop

In 1711 wordt Willem Karel Hendrik Friso geboren en in 1718 aangesteld als Erf-Stadhouder van Friesland. Tot 1747 was hij in naam Stadhouder, maar hij bezat bijna geen politieke invloed of regeringsbevoegdheid : de Raadspensionarissen maakten immers de dienst uit.

*Gouden penning ter gelegenheid van de inhuldiging van Karel Hendrik Friso,
de latere Willem IV, als stadhouder van Friesland in 1718 (penning geslagen in 1731)
door A. Andeles (VAN LOON 77)*

A Borstbeeld van Willem Friso naar rechts

R In het veld zijn gekroonde wapenschild, omgeven door het lint, met spreuk van de orde van de Kouseband. Langs de rand de wapens van de elf Friese steden

Rond 1716 is de economische situatie weer sterk verbeterd. Het binnenlands bestuur werd door de regentenfamilies uitgevoerd en “vriendendiensten” waren volstrekt gangbaar en geaccepteerd bij het verkrijgen van bijvoorbeeld Provinciale Statenbenoemingen, het vergeven van posten in de Generale Staten en de Raad van State.

Zilveren penning 1734, geslagen ter gelegenheid van het huwelijk van Willem IV met Anna van Engeland, door P.P. Werner (VAN LOON 88)

- A* Borstbeelden van het bruidspaar naar rechts
R Wapenschilden van het bruidspaar onder een oranjeboom, onderaan in de afsnede tekst met jaartal 1734

Zilveren penning 1747 - verheffing van Willem Friso tot Stadhouder Willem IV van de Zeven Provinciën, door M. Holtzhey (VAN LOON 242)

A Geharnast borstbeeld van Willem Friso naar rechts

R De Voorzienigheid, met grondwet in de hand, gezeten op wolkenpartij

In 1747 vallen de Fransen de Republiek weer binnen via Zeeuws-Vlaanderen. In mei van dat jaar wordt Prins Willem Friso alsnog door de Staten-Generaal verkozen tot Stadhouder Willem IV om orde op zaken te stellen. In 1748 wordt er weer vrede met Frankrijk gesloten.

Zilveren penning 1748 - Vrede van Aken, door M. Holtzhey (VAN LOON 268)

A Aaneengesloten, gekroonde wapens van de acht mogendheden die in de afgelopen oorlog betrokken waren

R Religie offert op altaar aan de terugkerende godin van de gerechtigheid Astraea

4. Politieke en economische situatie in de Oostenrijkse Nederlanden in de periode 1700-1750

Begin van de Spaanse Successieoorlog

*Zilveren penning 1701 - Intocht van Filips v in Madrid, door M. Smeltzing
(VAN LOON IV-267/324.1)*

- A* Zittende Spanje, met wereldbol, wapenschild van Filips v en op een sokkel zijn borstbeeld onder een stralende zon
- R* Onderscheiding van het Gulden Vlies hangend aan een boomtak. In afsnede tekst en jaartal 1701

Eind februari 1701 wordt Don Isidore del Cuba de Benavides landvoogd van de Spaanse Nederlanden.

Zilveren penning 1702 - Spaanse Successieoorlog : Mislukte aanval op Nijmegen door de Franse troepen, door J. Boskam (VAN LOON IV-299/354)

- A* Nijmegen, gepersonifieerd door een vrouw met het wapenschild van Pallas met vrijheidsspreuk
- R* Vanaf de vestingwallen van Nijmegen wordt het Franse leger beschoten

In 1703 breekt de Spaanse Successieoorlog uit en deze wordt vooral uitgevochten in de Zuidelijke Nederlanden. Zoals bekend was de ene partij Frankrijk, onder Lodewijk xiv, in naam van Filips v, koning van Spanje; de andere

partij, die een verstoring van het machtsevenwicht in Europa vreesde, waren Koning-Stadhouder Willem III, koning van Engeland en Stadhouder van de Republiek der Zeven Provinciën en de Duitse keizer Leopold I, die een alliantie gesloten hadden in het Haags Verbond.

Zilveren penning 1703 - Vertrek van Karel III uit Wenen naar Spanje
(VAN LOON IV-351/403)

- A Geharnast borstbeeld van Karel III in vooraanzicht
R Romeinse held, met hulp van de gepersonifieerde Sterkte en Gerechtigheid, komen een zittende vrouw, Spanje, ter hulp. In afsnede, onderaan, religieuze tekst met jaartal 1703

De bloedige gevechten, belegeringen en veldslagen werden hoofdzakelijk in Vlaanderen en Brabant uitgevochten.

Vierkante zilveren penning 1706, van G. F. Nurnberger, op de nederlaag van Filips van Anjou m.b.t. de erfopvolging in Spanje en de Spaanse Zuidelijke Nederlanden
(VAN LOON IV-447)

- A Opschrift m.b.t. Karel III van Spanje met de jaartallen 1706 en 1536
Kopstaand : Karel IV met jaartal 1706, midden in het veld, tussen de tekst, twee samengebonden palmtakken

- R- Vier staande figuren aan een oever, kijkend naar twee reusachtige, in de lucht, vechtende krijgers
 In de afsnede de begindatum van het conflict, uitmondend in langdurige vijandigheden, tussen Karel v van Habsburg en Frans I van Frankrijk : 7-2-1536

De Franse legers waren meestal geen partij voor de Engelse generaal Marlborough en zijn Duitse wapenbroeder generaal Eugenius van Savoie.

Zilveren penning 1710 - Op de inname van Douai, St.Venant, Bethune en Aire; medailleur vermoedelijk Philippus H. Muller (VAN LOON IV-598)

- A- De geharnaste borstbeelden, naar elkaar gewend, van Prins Eugen van Savoie en John Churchill, Hertog van Marlborough, met mantel en onderscheidingen
 R- Bovenaan een slagveldscène; daaronder vier stadsaanzichten van de veroverde steden, elk binnen een raamversiering

Zilveren penning 1711, ongesigneerd. Keizerkroning en ontzetting van Cardona (VAN LOON IV-632)

- A- Knielende Karel VI, in de Frankfurter Dom, voor het hoogaltaar. Achter hem staan de vijf Duitse Keurvorsten
 R- Vechtende keizerlijke ruiters. Daarachter vluchtende Franse infanterie. Op de achtergrond de belegerde stad Cardona. (Kroning en ontzetting vonden plaats op dezelfde dag : 2 december 1711)

In 1713 werden de voormalige Spaanse Nederlanden, bij de Vrede van Utrecht, toegewezen aan keizer Karel VI en gingen deze over in Oostenrijkse handen.

Ondanks deze oorlog herstellen de Oostenrijkse Nederlanden zich van de economische crisis in het laatste kwart van de 17de eeuw. Deze herstelperiode loopt door tot na 1720.

Er is een sterk ontwikkelde landbouw, die in 1709 echter een zware misoogst te verduren kreeg, midden in het oorlogsgeweld.

Verwerking van ingevoerd vlas was ook een belangrijke, arbeidsintensieve activiteit. Een stelselmatige uitbreiding van de huisnijverheid was noodzakelijk door o.a. de bevolkingsgroei.

Na 1720 verbeteren de eigendomsverhoudingen (herverdeling van het grondbezit, telen van aardappelen) waardoor de grond- en pachtprizen, evenals de graanprizen, laag bleven.

Er is sprake van grote hoeveelheden muntgeld met daaraan gekoppeld een snelle geldcirculatie, zowel in de steden als op het platteland. In het midden van de 18e eeuw waren de Oostenrijkse Nederlanden één van de rijkste gebieden in Europa, van waaruit handel werd bedreven met heel Europa in velerlei producten. In Oostende werd ook een Oostenrijkse handelscompagnie opgericht voor de handel met Azië. Dit stuitte echter op weerstand vanwege de Republiek der Zeven Provinciën en Engeland, en toen Karel VI in 1740 – via de *Pragmatieke Sanctie* – de wens uitdrukte dat zijn dochter Maria Theresia hem zou opvolgen, eisten deze twee landen, in ruil voor hun instemming, dat deze compagnie zou worden opgeheven. Deze opvolgingsregeling was echter niet naar de zin van Pruisen, dat een militair bondgenootschap sloot met Frankrijk. Een groot deel van het conflict werd weer in de Oostenrijkse Nederlanden uitgevochten. Deze oorlog duurde tot 1748, met veel negatieve effecten voor de lokale bevolking : inschakeling voor de fortbouw, inkwartiering van militairen, levering van voedsel en transport. Hierdoor lagen de agrarische- en industriële activiteiten en de handel regelmatig volledig stil.

Pas in de herfst van 1748 wordt de Vrede van Aken getekend; Maria Theresia is dan al vanaf 1740 keizerin.

Plunderende troepen hebben in de volgende jaren nog voor grote onrust gezorgd; maar vanaf 1750 is de politieke situatie stabiel en is de basis gelegd voor een sterk verbeterde economie tijdens de volgende jaren.

*Zilveren penning 1748 - Vrede van Aken, door C. Marshoorn
(VAN LOON -; PAX. 571)*

A Borstbeeld van Willem IV naar links gewend

R Tekst binnen lauwer- en oranjetak : "Een Salomon (Salomo) voor Neerlands Staat en Vredestichter naar Gods Raad"

Een korte bestuurlijke schets van de Oostenrijkse Nederlanden.

De Oostenrijkse landvoogd, zetelend te Brussel, was namens de centrale regering te Wenen aangesteld voor de Oostenrijkse Nederlanden, en had naast zich raadgevers en ministers die het algemeen beleid moesten uitvoeren. Deze raadslieden waren voornamelijk bewindslieden, al dan niet afkomstig uit het buitenland, met duidelijke affiniteit voor Oostenrijk.

Het bestuur van een stad, gemeente of landsdeel werd gevormd door een Hoofdcollege, bestaande uit Schepenen en een Hoofdbaljuw als voorzitter. De Hoofdbaljuw kon vervangen worden door een Stadhouder en het College kon aangevuld worden met een Raadpensionaris, een griffier, een procureur en een ontvanger.

De bevoegdheden en activiteiten van dit Hoofdcollege waren hoofdzakelijk van bestuurlijke, rechterlijke en financiële aard, met inbegrip van militaire zaken.

Ook kon dit College vonnissen uitspreken in gewone criminele en burgerlijke zaken.

Het Leenhof, bestaande uit leenmannen, werd gekozen door de Hoofdbaljuw. Dit hof behandelde alle ernstige strafzaken.

5. Europese Compagnieën voor de handelsbetrekkingen met Azië

Inleiding

In de eerste helft van de 18de eeuw was de suprematie van de *Vereenigde Oost Indische Compagnie* en de *English Indian Compagny* manifest.

Spanje en Portugal speelden nog maar een kleine rol in de totale Azië-handel. Dit gold tevens voor Denemarken en Frankrijk. Zweden, Pruisen en de Oos-

tenrijkse Nederlanden zagen duidelijk nog nieuwe mogelijkheden om handels-expedities uit te sturen voor het aankopen van goederen in Azië die in Europa konden worden verkocht.

Deze activiteiten werden met een duidelijk winstoogmerk ondernomen, hetgeen redelijk tot zeer goed lukte.

De periode vanaf ca. 1650 tot 1700 was duidelijk, voor alle in het Midden-Oosten en Azië handeldrijvende landen, het meest succesvol, waarbij belangrijke geldstromen naar dit werelddeel vloeiden, en grote retourvrachten, in een ontzettende diversiteit van goederen, naar Europa terugkwamen.

In Europa was er een toenemende vraag naar specerijen, in de eerste plaats peper, en ook naar thee, katoen, porselein, kleurstoffen en zijde. Vooral het textiel uit India, de koffie uit Mocha en de thee uit China waren zeer gewild.

Vanuit winstbejag was ook het onderling Aziatisch handelsverkeer van groot belang voor alle compagnieën en particuliere uitredingen. Ook in Azië zelf was er een grote vraag naar specerijen van goede kwaliteit : witte en zwarte peper, kaneel, nootmuskaat, foelie, evenals kerrie en kruidnagels, tin uit Malacca, porselein uit China en Japan, sandelhout van het eiland Timor, goud en staafkoper uit Japan, suiker van Java en opium uit Bengalen.

SPANJE

Karel v overleed in 1558, waarna zijn wereldrijk verdeeld werd tussen Filips II, die Spanje, de Nederlanden en de Spaanse koloniën onder zich kreeg, en Ferdinand die heerser werd over het Duitse Keizerrijk.

Spanje was een wereldmacht in de 16de en 17de eeuw, maar in de 18de eeuw was zijn koloniale macht tanende.

Spanje was met Portugal het eerste Europese land met koloniën. De expedities, met veroveringen, het stichten van nederzettingen en het aanleggen van versterkingen en forten werden hoofdzakelijk gefinancierd van overheidswege, maar gedeeltelijk ook door particuliere investeerders.

De meeste koloniën die Spanje verkreeg lagen in Noord- en Zuid-Amerika en in het Caraïbisch eilandengebied. Hieronder vielen o.a. Mexico, Guatemala, Honduras, Ecuador, El Salvador, Venezuela, Peru, Bolivia, Panama, Argentinië, Paraguay en Uruguay, evenals verschillende gebieden in Noord-Amerika : Texas, Nieuw-Mexico, Californië en Florida.

Daarnaast waren verschillende Afrikaanse gebieden en eilanden koloniaal bezit.

In Europa waren ook het Koninkrijk Napels, de Spaanse (Zuidelijke-) Nederlanden, het hertogdom Milaan en het eiland Sardinië Spaans bezit.

Koloniale bezittingen in Azië, waaronder de Filippijnen, de Marshall-eilanden, Guam en Samoa, waren van geen groot belang.

In het begin van de 18de eeuw woedde de Spaanse Successieoorlog, met als resultaat een gecentraliseerde staat met aan het hoofd het huis van Bourbon. In 1713 werd de Vrede van Utrecht getekend.

Voor het munten van o.a. de Spaanse realen werd in de periode 1700-1750 ongemunt zilver, in zilverbaren, vanuit Midden- en Zuid-Amerika naar Spanje verscheept. Ook werden daar Spaanse *Reaal d'Ocho's*, de *8 Realen*, geslagen en als gemunt zilver naar Spanje gebracht. In Spanje werd dit zilver, al dan niet gemunt, weer doorverkocht aan Europese handelaren die vrijwel altijd in direct contact stonden met regeringen en compagnieën die handel dreven met de Oostzeelanden, de Levant, het Midden-Oosten of Azië.

8 realen 1693 Lima-Peru, Karel II zilver

8 escudos 1739 Lima-Peru, Filips IV, goud

8 escudos 1703 SF-Madrid, Filips V, goud

Dit Spaanse zilver werd ook in diverse Europese landen weer vermunt. In Spanje werden zilveren Realen geslagen, in Goa (India) zilveren Pataco's en

enkele en dubbele Tanga's. Deze zilveren munten werden tot in de eerste helft van 1700 als handelsgeld gebruikt in Azië.

2 realen 1722 Sevilla, Filips v, zilver

Ook werd Spaans-Amerikaans zilver naar de Filippijnen verscheept, wat ook daar voor aankoop van handelsgoederen werd gebruikt. Dit zilver werd oogluikend – door middel van smokkelactiviteiten – verkocht aan de diverse compagnieën die opereerden in Azië, die dit ook weer gebruikten bij handelsactiviteiten.

*Muntvondst uit het voc-schip de Hollandia
Zilveren pilaardollar 1732 Mexico stad, Filips v
Eerste jaar van uitgifte*

*Muntvondst uit het voc-schip de Hollandia
Zilveren halve Pilaardollar 1734 (4 realen)
Mexico-stad, Filips v*

PORTUGAL

In het begin van de 16^e eeuw was Portugal een grote koloniale mogendheid met nederzettingen en handelsposten in Amerika, Afrika, het Midden-Oosten en Azië, zelfs in China en Japan.

Cochin en Calicut, Goa en Malakka, Siam en de Indische Molukken, Kanton en Macao, al deze plaatsen werden bezocht door de expedities die door de Portugese regering werden uitgezonden, en, waar mogelijk, werd er een fort of handelspost gebouwd en handel bedreven.

In de 17^e eeuw was Portugal een autonome staat, zij het een Spaanse marionet. De Portugese kolonies werden daarom door de vijanden van Spanje, o.a. de Noordelijke Nederlanden en Engeland, aangevallen.

Aan het einde van de 17de eeuw emigreerden Portugese ingezetenen in grote getale naar Brazilië wegens de slechte economische situatie in hun land. Op enkele handelsposten na in India en Brazilië waren de Portugese koloniale handelsactiviteiten begin 1700 tot een dieptepunt gedaald.

In de periode 1700 tot 1750 regeerde Johan v over Portugal, maar het land was als koloniale mogendheid toen geen factor van betekenis meer op de internationale handelsmarkt.

Na de verovering van Malakka in 1511 werd door Alfonzo d'Albuquerque een muntatelier geopend waar tinnen, zilveren en gouden munten werden geslagen – naar Europees voorbeeld – en daar in omloop gebracht.

Deze Munt was in bedrijf tot 1641, waarna de VOC zich meester maakte van Malakka en daar tot 1795 zelf munten sloeg.

De door de Portugezen geslagen munten in de periode van ca. 1511 tot 1641 waren tinnen *bastardo's*, *soldo's*, *bazaruco's* en zilveren *tanga's*.

Tinnen *bastardo*, Malakka, Manuel I van Portugal (1495-1521)

A- Wereldbol met omschrift : Don Manuel, koning van Portugal en heerser over India en Malakka

R- Kruis met omschrift : Het kruis van Christus is onze enige

hoop op redding

Tinnen soldo, Malakka, Manuel I

- A* Omschrift : *Onze enige hoop op redding, midden in het veld het wapenschild van Portugal*
R Wereldbol met meridianen

Tinnen dinheiro, Malakka, Johan III (1521-1557)

- A* Een primitief wapenschild van Portugal
R Wereldbol met meridianen

Tinnen soldo, Malakka munt, Johan III

- A* Een kruis met omschrift Johan III, koning van Portugal en Algarve
R Wereldbol met meridianen

Tweemaal een tinnen dubbele bazarucco, Malakka, BA = Sebastiaan, koning van Portugal (1557-1578)

Onder Spaans bestuur, 1598 tot 1640 (koning Filips II en III), werden voor de handel op Ceylon en in Goa enkele en dubbele zilveren *tanga*'s geslagen.

Zilveren 30 bazaruco's, geslagen te Goa, Filips II (1598-1621)

A Tussen G en A (d.i. Goa) gekroond wapenschild van Portugal

R Waarde-aanduiding

Zilveren dubbele tanga 1640 voor Goa (India), Filips IV, met voc-klop 1658 van Jaffna (Ceylon)

Gouden pataco, ca. 1630, GA = Goa munt, Filips III (1621-1640)

A Filips III koning; met wapenschild

R Kruis van de heilige Bento d'Aviz

In 1640 kwam Johan IV op de Portugese troon en hij liet in Goa voor Ceylon eveneens enkele en dubbele zilveren tanga's slaan.

*Dubbele zilveren tanga 1643, Johan IV (1640-1656),
geslagen te Goa voor handel op Ceylon*

Zilveren, enkele tanga 1645, geslagen te Goa voor Ceylon

De VOC nam in 1658 Ceylon over van de Portugezen, waardoor er een einde kwam aan hun handelsactiviteiten op dat eiland.

Onder Johan IV, Alfonso VI, Peter II en Johan V, een periode van 1640 tot 1750, werden in Goa nog steeds, naar Europees voorbeeld, munten geslagen, al dan niet voorzien van de koninklijke initialen en jaartallen. Deze munten betroffen hoofdzakelijk weer de zilveren halve, hele en dubbele tanga's, zogenaamde *xerafims*. Tevens werden er cruzado's en loden bazaruco's geslagen, deze laatste met de waarden van 1, 2, 2 ½, 5, 7 ½, en 10 bazaruco's.

Zilveren bazaruco, geslagen te Goa, Johan III (1521-1527)

A Een grote gekroonde J

R Kruis van Sint Gregorius binnen een dubbele cirkel

Gouden dubbele bastiado, Goa munt, Sebastiaan (1557-1578)

A Een koningskroon met daaronder twee gekruiste pijlen

R Gekroond wapenschild van Portugal

Halve gouden pataco, Goa munt, ca. 1630

Zilveren xerafim, ca. 1643, Johan IV (1640-1656)

A Een afbeelding van de apostel Johannes

R Gekroond wapen van Portugal met C A voor Goa als muntplaats

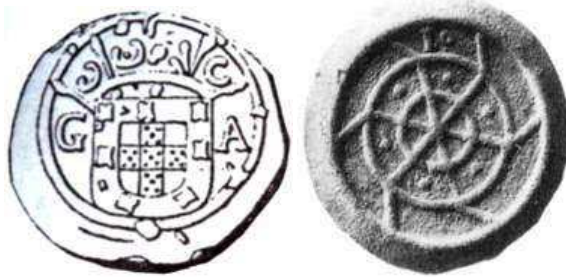

A Gekroond wapen van Portugal met C A voor Goa als muntplaats

R Kruis van de Orde van Christus met jaartal cijfers

*Zilveren xerafim 1681, Peter II als regent (1669-1684)
Geslagen te Goa*

*10 bazaruco's, lood, zonder jaartal, Johan v (1706-1750)
A Verbasterd wapen van Portugal tussen G A, d.i. munt-
plaats Goa
R Wiel als teken voor de heilige Catharina, patrones van
de stad Goa. Bovenaan de waarde 10*

Zilveren tanga van 60 reis 1726, geslagen te Goa. Johan v

Zilveren halve tanga van 30 reis 1726, Goa, Johan v

Zilveren rupia 1728, geslagen te Goa met de buste van Johan v

Zilveren rupia 1745 geslagen te Goa

15 bazaruco's 1760, G A d.i. geslagen te Goa, José (1750-1777), lood

12 bazaruco's 1769, G A, lood

Zilveren rupia 1783, geslagen te Goa

A Portretten van Maria I en Peter III (1777-1778)

R Kroon van Lodewijk xv van Frankrijk (!) boven het wapen van Portugal

Zilveren rupia 1788, Maria I (1786-1805), geslagen te Goa

*Zilveren rupia 1811 geslagen te Goa
onder Johan VI als Regent (1805-1818)*

Koperen 7 ½ reis, ca. 1810, geslagen te Goa, Johan VI

Zilveren pardao 1848, muntplaats Goa, Maria II (1834-1853)

Zilveren rupia 1857 muntplaats Goa, Peter V (1853-1861)

Halve gouden esphera, zonder jaartal onder Manuel I (1495-1521)

Munten in koper uitgevoerd waren de 5, 7 ½ en 15 Reis.

Onder Johan v werden in Goa zilveren ½ tanga's geslagen met een waarde van 30 Reis. De hele tanga's waren 60 Reis waard. Ook werden tijdens zijn regering zilveren roepia's geslagen met daarop zijn beeltenis.

In 1869 werden de laatste Portugese munten in Goa geslagen; de serie met het jaartal 1871 werd door de Munt in Bombay geslagen.

In 1881 werd overgegaan op de Brits-Indische munt.

DENEMARKEN

Onder bescherming van Koning Christiaan IV werd in 1616 de *Dansk Ostindisk Compagni* (DOC) opgericht.

In 1620 werd op de Coromandelkust, India, in Tranquebar, begonnen met de bouw van het fort Danisborg.

Tot ongeveer 1670 was er een levendige handel vanuit deze plaats richting Denemarken. In de loop der jaren werden de handelsactiviteiten langzamerhand minder belangrijk, tot de DOC in 1729 werd ontbonden.

Koperen kas 1686, Tranquebar, India Christiaan v (1670-1699)

A Dubbele C 5 en gekroond monogram van de gouverneur
Wolff Heinrich van Kalneinn en het jaartal [16]86

R DOC en de initialen van de gouverneur W-H-K

*Koperen kas, zonder jaartal, Tranquebar, monogram F 4
(= Frederik IV) 1699-1730*

R Monogram DOC onder kroon

Gouden dukaat zonder jaartal, Frederik IV met afbeelding van het fort Christiaansborg in Acra, de Golf van Guinee, in 1682 gebouwd door de Deense Oost-Indische Compagnie, en gebruikt als verversingsplaats op weg/of retour naar/van India

Zilveren fanam 1730, Tranquebar

A/ Monogram F 4 (= Frederik IV) onder konigskroon en jaartal 1730

R/ De gekroonde Noorse (!) leeuw

Echter in 1732 werd de *Dansk Asiatische Compagni* (DAC) opgericht, met een nieuwe, belangrijke, handelspost in Serampore, India. In 1839 werd ook deze DAC opgeheven. Alle bezittingen in India werden in 1845 aan Engeland verkocht of overgedragen.

De DOC gaf loden muntjes uit met op de voorzijde de naam van het fort Danisborg en op de keerzijde het monogram of de naam van Koning Frederik III en Christiaan IV. Het eerste door de DOC uitgegeven loden, muntje was een *kas* (cash) in 1640.

In 1667 worden onder Koning Frederik III koperen 2 kas-muntjes geslagen. Onder Christiaan IV, 1670-1699, worden de eerste koperen kas-muntjes geslagen voorzien van de initialen DOC, echter zonder jaartal.

In 1667 wordt in Tranquebar een dubbele kas geslagen met het jaartal 1667.

Koperen 4 Kas stuk, zonder jaartal, Tranquebar

A/ Monogram C (= Christiaan IV, 1730-1746) met daarin het cijfer 6

R/ Onder een kroontje DAC, daaronder het waardecijfer 4

In 1730 worden voor de eerste keer zilveren enkele en dubbele *fanams* in omloop gebracht, die in de periode 1746 tot 1766 worden vervangen door zilveren 1 en 2 *royalins*; deze *royalins* zijn geslagen met het jaartal 1807.

Zilveren 2 *royalins*, 1755, Tranquebar

A Monogram F 5 (= Frederik v)

R Cijfer 2, jaartal 1755 en gekroond Deens wapen

Zilveren 1 *royalin* 1756, Tranquebar Frederik v

Koperen 10 kas 1777, Tranquebar, met DAC

Onder Christiaan VII, 1766-1808, wordt de enige gouden *pagode*, in Hindoe-stijl, in Tranquebar geslagen.

Tijdens zijn regeringsperiode worden gouden dukaten, geslagen in de Munt te Kopenhagen, als handelsgeld meegenomen naar Azië.

Gouden Dukaat 1746, Tranquebar, Frederik v (1746-1766),
geslagen voor de geotrooieerde Koninklijke Deens-
Aziatische Compagnie; vervaardigd van Chinees goud

Gouden dukaat, zonder jaartal (1746), Frederik V (1746-1766)

Gouden dukaat 12 Mark 1783

Gouden dukaat 1792

Gouden dukaat 1802

De 4 kas met het jaartal 1845 is de laatste munt die in Tranquebar geslagen werd.

Koperen 10 kas 1838, Tranquebar, monogram FR VI
(= Frederik VI, 1808-1839)

Koperen 4 kas 1842, Tranquebar, Christiaan VIII (1839-1848)

De DOC en de latere DAC dreven niet alleen handel in Indië maar ook in Afrikaans Guinee en China.

Voor de handel op en tussen deze handelsposten en landen werden zilveren piasters en *species* geslagen op de munt in Kopenhagen, met een waarde van 8 realen (de *real d'ocho*).

Tevens bezaten de DOC en de latere DAC posten in het Caraïbisch gebied : Saint-Jean, Saint-Thomas en Sainte-Croix, vanaf resp. 1684, 1716 en 1733.

De munten voor deze eilanden werden eveneens in Kopenhagen geslagen, met als laatste jaartal 1905, uitgevoerd als gouden dukaten, zilveren skillings, francs en koperen en nikkelen pasmunt.

Zilveren Penningen geslagen voor Frederik v, ter gelegenheid van het 300-jarig bestaan van het Deense koningshuis. Oorspronkelijk bedoeld als ontwerp voor een uit te geven herdenkingsmunt Uitgegeven en betaald door de Deense Oost-Indische Compagnie

ZWEDEN

De *Svenska Ostindiska Companiet*, de Zweeds-Oost-Indische Compagnie, de SOIC, wordt in 1731 in Goteburg opgericht met als doel handel te drijven in het Verre-Oosten. Inspiratie tot oprichting van deze compagnie was het succes van de Verenigde Oost-Indische Compagnie en de *English Indian Compagny* in Azië.

Gouden tien dukatenstuk 1727 van Frederik I (1720-1751)

- A* Portret van het Zweeds koningspaar naar rechts gewend
R Gekroond wapenschild door twee leeuwen gehouden.
 Onderaan het jaartal tussen twee palmtakken

Gouden dukaat 1750 van Frederik I, vervaardigd met Aziatisch goud, hoogstwaarschijnlijk afkomstig uit India en aangevoerd naar Zweden door handelaren van de Zweeds-Oost-Indische Compagnie

- A* Busteportret
R Gekroond, persoonlijk, koninklijk wapen omlijst met de ketting van de Orde van de Seraphim; daarnaast het jaartal; bovenaan de spreuk : DEO SPES MEA (In God berust mijn hoop)

Deze compagnie rustte in de periode 1731-1740 zeven expedities uit naar India en Kanton. Tevens werd gebruik gemaakt van de Factory Banquibazazar, in Bengalen, India, die door de Oostenrijkse Oostendse, de OIC, was gesticht.

De Zweden betaalden hun handelswaar met gangbaar Europees zilver, afkomstig van Europese beleggers in de compagnie. Ook werden goederen gekocht met daar circulerende Indische roepies.

Spaanse acht realen 1694 Lima, gebruikt als handelsgeld in India

Spaanse acht realen Filips II

India, Mogulheersers, zilveren rupee 1719 Gwalior, Rafi' al-Derjat

Zilveren rupee 1719 Ahmadabad, Rafi' al-Derjat

Zilveren rupee 1719 Gwalior, Shah Jahan II

*Gouden mohur 1720, Mohammed Ibrahim Dar al-Khilafat,
Dhahjanabad*

De door de compagnie gekochte goederen in Azië werden in Zweden geveild en vandaar over heel Noord-Europa verspreid.

Deze Zweeds-Oost-Indische Compagnie werd in de loop van de 18de eeuw de grootste handelsonderneming van Zweden, maar ze werd in 1813 failliet verklaard.

PRUISEN

Rond 1740 probeerde de koopman Jacques van Amsterdam een Compagnie in de stad Emden op te richten, met als doel handel te gaan drijven in India, Indië en China.

In 1750 verleende Frederik II van Pruisen aan Heinrich Thomas Stuart het recht om een *Koninklijke Pruisisch-Aziatische Compagnie Emden* op te richten met het privilege om handel te drijven en het alleenrecht om de koninklijke vlag te voeren, beide voor een periode van 10 jaar. Wegens de grote successen

in de beginperiode werd reeds in 1751 deze termijn verlengd voor een periode van 20 jaar.

Zilveren Rijksdaalder 1750, Frederik II de Grote van Pruisen, muntplaats Berlijn

A Borstbeeld

R Allegorische voorstelling met gekroonde adelaar zittend op een stapel overwinningsvaandels

Vanaf 1757 namen de handelsactiviteiten van de compagnie af. In 1764 werden echter drastische hervormingen doorgevoerd en werd er vergunning verleend voor het alleenrecht om handel te drijven in Oost-Azië.

In 1784 waren de handelsactiviteiten gedaald tot een dieptepunt.

Deze compagnie sloeg zilveren piasters van 8 realen voor de Aziatische handel en wel speciaal voor China. Deze stukken circuleerden daar aan dezelfde koers als de Spaanse *dollar* en de andere zilveren munten van de verschillende buitenlandse compagnieën.

Zoals gebruikelijk bij de andere compagnieën werd ook door hen gemunt Europees zilver en ongemunt zilver voor de aankoop van handelsgoederen in Azië gebruikt.

Handelsgeld in Azië : Reaal d'Ocho 1696, Lima, Karel II

Spaanse acht Realen 1670, in Potosi, Karel II

Spaanse Mat van acht Realen, 1691, Potosi, Karel II

FRANKRIJK

In 1642 richtte Kardinaal de Richelieu, in navolging van de Noord-Nederlandse Verenigde Oost Indische Compagnie, een Franse handelscompagnie op, *La Compagnie des Indes*. Deze was niet erg succesvol, en in 1664 vormde Colbert deze noodlijdende Compagnie om tot de *Compagnie des Indes Orientales*. Deze Compagnieën deden uitredingen, gefinancierd met een klein aandeel van de Staat en het resterende deel met geld van particuliere investeerders.

In 1719 werd de maatschappij, die zich op het rand van bankroet bevond, opnieuw omgevormd tot de *Compagnie d'Occident*; deze werd enige tijd later weer hervormd, nu tot de *Compagnie Perpétuelle des Indes*, met John Law als bewindvoerder. Deze nieuwe compagnie was nu een combinatie van een aantal Franse handelsondernemingen, met een gezamenlijk aandelenkapitaal. De verliezen in het eerste kwartaal van de 18de eeuw waren in hoofdzaak te wijten aan de politieke situatie waarin Frankrijk verkeerde. In 1785 werd ze weer omgedoopt tot *Compagnie des Indes*, die tot in 1791 handel dreef in bijna alle

werelddelen : Azië, Afrika, Noord- en Zuid-Amerika en vele eilanden in het Caraïbisch gebied die Frans bezit waren.

Deze opeenvolgende compagnieën bezaten handelsnederzettingen en forten in o.a. Pondichéry , Mahé, Chardernagor, Karikal en Yanaom, de meeste daarvan aan de Indiase Coromandelkust.

In 1791 werden door de Franse Nationale Assemblée alle handelsactiviteiten vrijgegeven.

Voor Pondichéry werden zilveren enkele en dubbele *fanams* geslagen; ook werden er in dezelfde periode (1720-1837) koperen kasmuntjes in omloop gebracht. Daarnaast circuleerden er in Frankrijk geslagen kleine koperen pas-munt. Tevens werden in Pondichéry tussen 1719 en 1806 zilveren hele, halve en kwart ropijen geslagen.

Zilveren dubbele fanam van Pondichéry zonder jaartal

A Een bloemenkroon in Hindoestijl

R Vijf Franse lelies

Zilveren fanam van Pondichéry

Halve zilveren fanam van Pondichéry

Dubbele zilveren Fanam uit Pondichéry 1837 met Franse haan

Gouden pagode fanam met Hindoegod Lakmi

Voor Mahé, aan de Malabarkust in India, werden in Pondichéry zilveren fanams en hele en halve z.g. *biches* (pices) geslagen met een Franse lelie, al dan niet met jaartal. Deze muntslag omvatte de periode 1738 tot 1817.

Koperen biche 1752 geslagen in Mahé aan de Malabarkust

Halve koperen biche geslagen in Mahé in 1752

In Pondichéry werden ook voor het eiland Réunion koperen munten geslagen van 1 en 2 sol met het jaartal 1723.

In Canada, Québec en Montréal, handelsplaatsen in Noord-Amerika, circuleerden munten van 5 en 15 sols en stukken van 30 deniers, zogenaamde *mousquetaires*.

*Speciaal voor Canada geslagen zilveren 5 sols 1670,
Lodewijk XIV (1643-1715)*

A Gekroonde buste van Lodewijk XIII van Frankrijk en Navarra

R Gekroond wapen van Frankrijk met jaartal 1670

Deze munten werden in Parijs geslagen door de *Compagnie des Indes Occidentales* die hiervoor het muntrecht verkreeg in 1670. Zij mochten deze munten gebruiken in de koloniale handelsgebieden. Dit muntrecht bleef behouden in 1719, toen de compagnienaam gewijzigd werd in *Compagnie d'Occident* en even later in *Compagnie Perpetuelle des Indes*.

*Zilveren 20 Sols, 1720 A (1/6 écu) geslagen te Parijs
voor de Franse Oostindische Compagnie*

In de periode 1674 tot ca. 1784 circuleerden op de eilanden Iles de Vent, Sint Eustatius, Guadeloupe, Martinique en Frans Guyana hoofdzakelijk zilveren 6 en 12 sols en koperen sous. Deze werden in Frankrijk geslagen met eigen territoriumaanduiding : Colonie de Cayenne, Isles du Vent, S-E voor Sint Eustatius, Guadeloupe et Dépendances en La Martinique.

ENGELAND

Begin 1600 werd de Engelse Oost-Indische Compagnie, de EIC, opgericht door een aantal ondernemende en invloedrijke zakenlieden. In 1608 werd in Surat, India, de eerste handelspost gesticht, in latere jaren werden meerdere posten en versterkingen gebouwd op het vasteland van India o.a. in Madras, Bombay en Calcutta.

In 1611 vestigde de compagnie een handelspost in Kanton, China. Koning Karel II gaf in 1670 de compagnie het recht om gebieden te veroveren, forten te bouwen, legers te formeren en eigen munten te slaan.

Rond 1690 was de EIC uitgegroeid tot een quasi-zelfstandige staat met een eigen administratie en een krachtdadig leger.

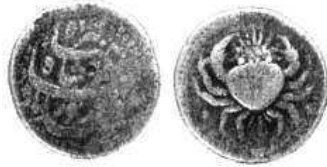
Zilveren Roepie 1678, Bombay, met kartelrand

- A- Roepie van Bombay met twee rozen onderaan, met het
omschrift : toestemming van Karel II*
- R- Koninklijk wapen met het omschrift Koning van Groot-
Brittannië, Frankrijk en Ierland*

In 1698 werd een tweede Oost-Indische Compagnie opgericht, *The English Company Trading to the East Indies*, die echter in 1702 samensmolt met de *East Indian Company*. De nieuwe naam werd *Verenigde Compagnie van Engelse kooplieden handelend in Indië*, de UEIC.

In de periode 1720-1763 voerde Engeland regelmatig oorlog met Frankrijk over de controle en het beheersen van de vele bezittingen in het buitenland.. Hierbij verloor Frankrijk vele handelsposten en enclaves in Azië, vooral in Indië.

De UEIC kreeg vaste voet op het vasteland van India, waarbij de contacten met de Mogulvorsten van groot belang waren om exclusieve handelsrechten te verkrijgen in Surate en andere gebieden.

Zilveren Zodiac-roepie (met krab) van de Mogulvorst Jahangir (1605-1628), Ahmadabad

Gouden mohur van de Mogulvorst Shah Jahan I (1628-1658), geslagen te Akbarabad

In 1813 veranderde de Compagnie in een handelsonderneming zonder verdere invloed van de Engelse regering.

In 1874 werd de UNITED EAST INDIAN COMPANY officieel opgeheven.

De Engelsen richtten in o.a. Bombay, Madras, Benares en Telycherry munt-huizen op, waar zilveren, koperen en tinnen munten geslagen werden in de periode van ca. 1680 tot ca. 1800.

Koperen dubbele pice 1730, Bombay; dit type munt is geslagen in de periode 1728-1749

A G. R. (= George Rex), koningskroon en de muntplaats Bombay

R De spreuk van de EIC en het jaartal

Tinnen dubbele pice 1741, geslagen in de periode 1717-1771

Zilveren Roepie 1804/1805; geslagen door de Munt van Benares, op naam van de Radja van Benares

Verder waren in Malakka, China en op de westkust van Sumatra belangrijke handelsposten in gebruik met aan- en afvoer van vele verschillende goederen naar India.

*Sumatra, Benkoelen, Fort Marlborough : zilveren 2 sukus
of een halve dollar 1783*

A Jaartal, opschrift en de waarde 2

R Identiek aan de voorzijde, maar nu met Arabische tekst

*Halve zilveren Dollar 1788 geslagen voor het eiland Penang,
ook wel het Prince of Wales Island genoemd*

A Het logo van de EIC en het jaartal

R Identiek aan de voorzijde, maar nu met Arabische tekst

De meeste, daar ter plaatse gegoten, tinnen, munten waren *bazaruco's*, naar Portugees voorbeeld; ze werden *tinny's* genoemd.

Tinnen z.g. tinny of bujuk, 1675

A Het wapen van de Compagnie

R Het cijfer 2 en het jaartal [16]75

De zilverstukken, in waarden van 1/5 tot 1 rupie, werden *Anglina's* genoemd, verwijzend naar de landsnaam England.

Zilveren Anglina 1674, muntplaats Bombay

Koperen munten, de pices, werden *Copperoons* genoemd.

Koperen copperoon of pice 1672, Anglina type

A (Naar Europees model) het wapen van de EIC, met omschrift Engels-Indische Compagnie

R Muntplaats Bombay en het jaartal [16]72 met omschrift

Omdat de naar Europees voorbeeld geslagen munten met teksten verwijzend naar de Engelse koning en koningin Willem en Mary, niet werden geaccepteerd door de lokale bevolking, werden ook roepies geslagen op naam van de Moghul-vorsten.

Gouden mohur 1703 van de Moghulvorst Aurangzeb, muntplaats Allahabad

Zilveren roepie 1707 van de Moghulvorst Azam Shah, geslagen in Khujista Bunyad

*Gouden roepie van de Moghulvorst Farrukhsiyar (1713-1719)
geslagen in Tatta*

*Gouden mohur 1727 van de Moghulvorst Mohammad Shah
(1719-1748) geslagen te Ahmadabad*

*Zilveren roepie 1720 van de Moghulvorst Mohammad Ibrahim
geslagen te Shajahanabad*

Zilveren roepie 1724/1725 op naam van Muhammad Shah

*Koperen anderhalve pice (of 6 reas) 1791 geslagen
in de Engelse Munt over een periode van 1791 tot 1794*

*Machinaal te Surat geslagen zilveren roepie
uit de periode 1823/1824 met het jaartal 1800 (!)*

De zilveren enkele en dubbele fanams van Madras werden voorzien van Hindusymbolen, wat ook gold voor de gouden pagoda's. Bovengenoemde muntreksen circuleerden in India vooral in de 18de eeuw.

*Zilveren halve Pagode 1808, tweede muntslag, met Hindusymbolen
en sterren naast de pagode*

Gouden twee Pagodes 1808/1815

A Waarde in het Engels en Perzisch met een Hindutempel
en sterren

R De Hindugod Vishnu met de waarde in Tamil en Teluga

Vijf, twee en een zilveren Fanam 1807 met volledige Hindutekst

Zilveren veertig cash 1807, geslagen te Madras

A- Waarde in het Engels en Perzisch

R- Waarde in het Tamil en Teluga

Halve gouden roepie 1817 (of halve gouden mohur),
van het mohammedaanse Arkattype geslagen te Madras

NOORDELIJKE NEDERLANDEN

In de havensteden van Holland en Zeeland waren *Compagnieën van Verre* gevestigd. Deze compagnieën rustten, zelfstandig, schepen uit om handel te drijven in Azië in de jaren 1594 tot 1602.

De Staten-Generaal verenigden al deze mededingers in de op 20 maart 1602 opgerichte *Vereenigde Oostindische Compagnie*, de VOC, die handel dreef in heel Azië. Op 30 juni 1799 werd de administratie van de *Groote Geldkamer* te Batavia gesloten en daarmee ging de *Groote Compagnie* ter ziele.

OOSTENRIJKSE NEDERLANDEN

De *Generale Keijzerlijke Indische Compagnie*, de GIC, ook bekend onder de naam *Oostendse Compagnie*, werd op 19 december 1722 opgericht. De officiële benaming luidde *Compagnie Impériale et Royal établie dans les Pays-Bas Autrichiens*. Deze compagnie kreeg het monopolie voor de Oost-Indische handelsvaart.

Op de algemene aandeelhoudersvergadering op 16 maart 1731 werd ze geliquideerd.

In 1835 viel het doek, officieel en voorgoed, en waren alle activiteiten beëindigd en de eigendommen verkocht.

1 *Algemene inleiding Oostendse Compagnie (oic)*

In de periode 1715 tot 1722 werden door Oostendse ondernemers reeds particuliere expedities uitgerust voor reizen naar Azië : meer dan dertig schepen zeilden naar Oost- en West-Azië.

Op 19 december 1722 ondertekende de Oostenrijkse aartshertog en Duitse keizer Karel VI een octrooi ter oprichting van de Compagnie, die het monopolie kreeg voor het uitvoeren van handelsvaart naar Azië. Tussen 1723 en 1732 scheepte deze Oostendse Compagnie een twintigtal keer in voor een tocht naar Oost-Azië (Bengalen in India en Kanton in China).

Zilveren thaler 1735 van Aartshertog Karel VI (1712-1740), geslagen te Graz

Zilveren penning 1721 geslagen ter gelegenheid van de oprichting van de Handelsvereniging, gevestigd te Oostende, voor het voeren van handel in Indië.

A- Het gelauwerde hoofd van keizer Karel VI, voorzien van een pruik en de titulatuur keizer van het Roomse Rijk, hertog van Brabant en graaf van Vlaanderen. Onderaan de letter R van de ontwerper/medailleur Roettiers

R- De god Mercurius zwevend boven een havengezicht met schip, op de achtergrond de stad Oostende.

Chronogram BELGARUM SÆCLA REDUXI (M + D + C + L + L + X + V + V + I = 1721)

De hoofdvestiging van deze compagnie was gevestigd in Antwerpen, en de uitreding vond plaats vanuit Oostende.

De eerste vier schepen vertrokken vanuit Oostende op 10 februari 1724 : twee schepen richting China, één schip naar Bengalen in India en één schip naar Mocha, Al-Mukha, aan de Rode Zee.

Een zowel in zilver als in koper geslagen herinneringspenning met de aanduiding januari 1722 ter gelegenheid van de octrooi-uitgifte en de ondertekening op 19 december 1722 van de Statuten en officiële oprichting van de Compagnie, bevestigd in Wenen (DUGNOLLE 48/92)

A- Gelauwerde en gedrapeerde buste, met pruik, van keizer Karel VI, met ontwerpersteken R van Roettiers. Omschrift: CAROLUS VI ROM IMP DUX BRABANTIE C FLAND

R- Minerva met een schip onder zeil; onderaan in de afsnede : STRENA KALEND IANUAR 1722. Omschrift: RESTAURATA ET PROTECTA (herstel en bescherm)

Een moderne uitgave, 1980, door de stad Oostende, met afbeeldingen die geïnspireerd zijn op de (voorgaande) penning uit 1722

- A* De godin Minerva met een schip onder zeil op de achtergrond
R Het wapenschild van de stad Oostende en dat van de oic

Op 20 januari 1725 vertrok het tweede konvooi, bestaande uit drie schepen, naar Kanton en Indië, en in februari 1726 nog eens een drietal richting Azië.

Een zilveren en koperen legpenning, uitgegeven voor het behoud van de Oostendse Compagnie, geslagen in 1723, weerom van de bekende graveur Roettiers.

- A* Afbeelding als op de penningen van 1721 en 1722
R Een gekroonde vliegende adelaar met in zijn rechterpoot het keizerlijk wapen en scepter. Linksboven een stralende zon. Chronogram SOLE VEL ADVERSO SANCTISSIMA IURA TÛSBOR (M + D + C + L + L + U + U + V + V + I + I + I = 1723; vrij vertaald : herhalend een heilige en eenzame strijd voerend)

In 1727 vertrokken de laatste schepen van de oic naar Azië .

Keizer Karel VI, werd op 31 mei 1727 onder druk gezet om alle activiteiten van de Oostendse voor zeven jaar op te schorten. Op 16 maart 1731 kreeg de oic definitief een verbod om handel te drijven in Azië opgelegd.

Op 22 juli 1731 moest de keizer de Pragmatieke Sanctie ondertekenen, waarin de erfopvolging van zijn dochter Maria Theresia werd geregeld; een hoofd bepaling hierin was dat “handelsvaart op vreemde continenten” verboden werd.

Zilveren penning naar aanleiding van de opheffing van de Oostendse Compagnie, uitgegeven in 1731

- A- Buste van George II naar links. Omschrift : bij de gratie Gods Koning van Groot-Britannië, Frankrijk en Ierland. Onderaan de naam van de medailleur M. Holtzhey
- R- Neptunus op zijn zegekar, oprijzend uit de zee. Op de voorzijde een geknielde Indische figuur, voorstellend de handel met Indië. Op de achtergrond een wegvarend zeilschip. Omschrift bovenaan: ASSERTORI MERCATURÆ INDICÆ. Onderaan in het Latijn : samengekomen op 7 april 1731 te Wenen

Zilveren Dukaton 1751 met de afbeelding van keizerin Maria Theresia van Oostenrijk (1740-1780), geslagen te Antwerpen

Deze verplichting werd hem opgelegd door de Republiek der Zeven Provinciën, de Noordelijke Nederlanden en Engeland, met directe ondersteuning van Pruisen en Frankrijk.

De oic maakte grote winsten, die vooral de voc en de eic een doorn in het oog waren, en daarom werd op een handelsverbod aangedrongen. Tevens omzeilde de oic één van de belangrijkste bepalingen van het Verdrag van Munster uit 1648 en ook van het later ingestelde Barrièretractaat, waarin het blokkeren van overzeese handel en zeevaart vanuit Vlaanderen waren vastgelegd.

Op particulier initiatief werden echter nog tot in 1777 (illegale) handelsexpedities uitgezonden door de Oostenrijkse Nederlanden, maar onder vreemde vlag en vanuit vreemde Europese havens.

2 *Bestuurlijke inrichting*

De hoofdzetel van de Compagnie was gevestigd in de Beurs te Antwerpen.

Op 23 januari 1723 werden te Wenen een zevental directeuren benoemd : drie uit Antwerpen, drie uit Gent en één uit Oostende.

Embleem van de OIC

*Middenin tussen twee zuilen het wapenschild
van de stad Oostende; daarbovenop het
gekroonde wapen van de Aartshertog
met dubbelkoppige adelaar
Links de vlag van Vlaanderen,
rechts de Oostenrijkse vlag*

Op 13 september van dat jaar werd de eerste aandeelhoudersvergadering gehouden, en op 6 oktober 1723 ging de eerste directievergadering door in Antwerpen, evenals in de volgende twee jaar. Daarna achtereenvolgens te Brugge en Gent.

De OIC gaf aan de keizer een gouden leeuw als dank voor het verlenen van het octrooi. Op 6 september 1723 vertrok Pierre Proli, bankier en tevens één van de zeven directeurs van de OIC, met van Kessel, de stadssecretaris van Antwerpen, naar Wenen, om dit geschenk aan de keizer te overhandigen.

3 *Financiering*

Het kapitaal, benodigd voor de Compagnie, werd vastgesteld op 6 miljoen Zuid-Nederlandse gulden, verdeeld in aandelen van 1000, 600 en 250 gulden.

*Titelblad van de Statuten van de Oostendse Compagnie geaccordeerd
door de Keizerlijke en Katholieke Majesteit (Carolus VI)
Gedrukt en uitgegeven te Gent in 1723*

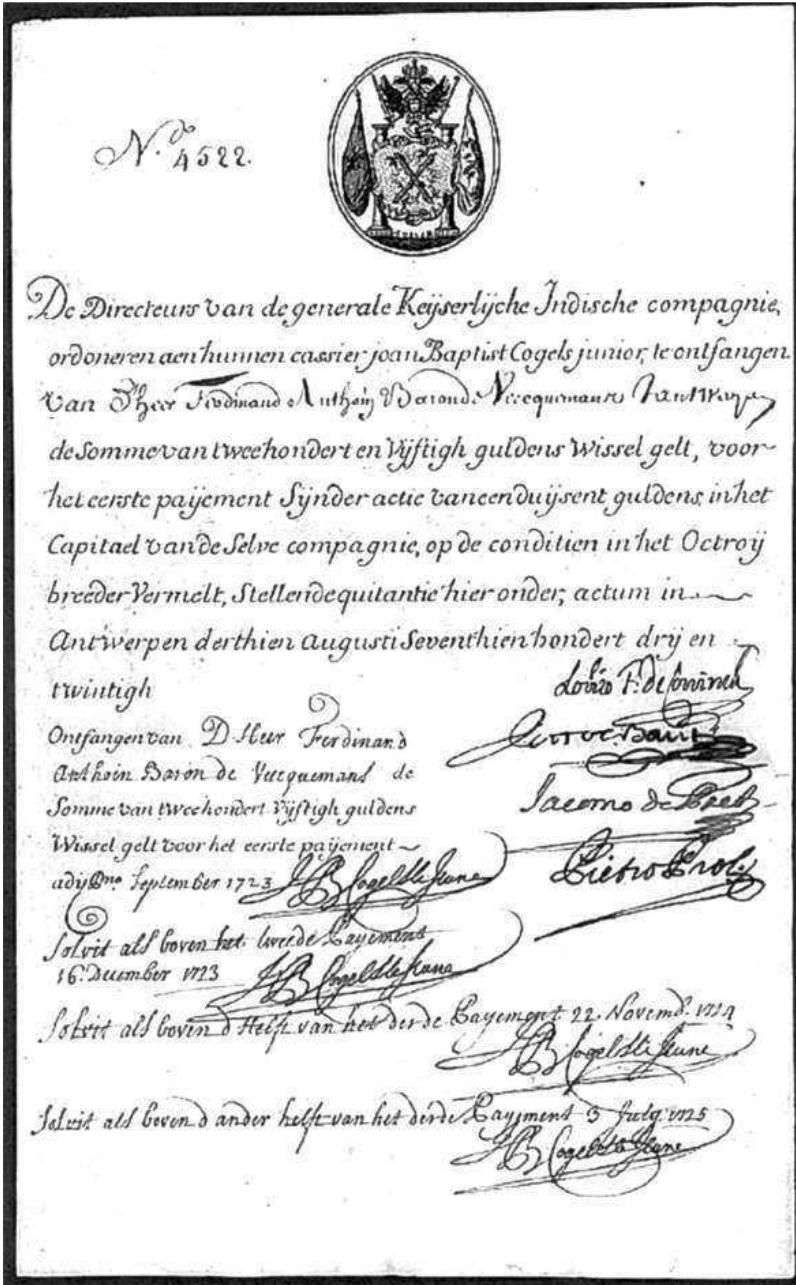
Op 1 september 1723, voorafgegaan door een Heilige Mis, werd met de intekening voor deze aandelen gestart, en deze kon reeds binnen de twee dagen worden afgesloten.

Geschat wordt dat ongeveer 80% van deze aandelen door Oostenrijkse Nederlanders werd gekocht, en de overige 20% in vreemde handen kwamen.

De aandelen werden, door het grote succes, slechts voor 75% volgestort. Het beginkapitaal was dus “maar” 4 ½ miljoen gulden, voor die tijd een gigantisch bedrag.

Tussen 1726 en 1774 werden dividenden uitgekeerd, met terugbetaling van het ingelegde kapitaal, en werd een netto rendement gerealiseerd van 166% (!).

In de periode 1723-1734 ontvingen de actionarissen een jaarlijks rendement van 13%, een uitstekende investering dus ! De terugstorting van het ingelegde kapitaal was in 1737 grotendeels voltooid.

Aandeel van de oic ter waarde van 1000 gulden met een looptijd
 van 1 september 1723 tot 3 juli 1725 in gedeeltes van 250 gulden.

Op de algemene aandeelhoudersvergadering van 16 februari 1734 werd de Compagnie geliquideerd, maar de finale financiële afwikkeling werd pas in 1774 gerealiseerd.

4 *Hoofdkooplieden (Supercargo's)*

De Hoofdkooplieden, ook wel Supercargo's genoemd, bezaten het alleenrecht om handel te drijven. Het waren kooplieden in dienst van de Compagnie, belast met het voeren van handel in Oost-Azië. Wanneer ze aan boord gingen, stonden ze niet onder bevel van de scheepskapitein of zijn officieren.

Deze Supercargo's en de kapitein waren gerechtigd om, bij terugkeer, voor eigen rekening koopwaar mee te nemen, verpakt in vier kisten, met een totale inhoud van vijf kubieke meter (ook de bemanning kon, naar rato, koopwaar mee terug brengen).

Het keuren van koffie, peper en textielwaren was één van hun taken. Supercargo's werd soms ook de leiding toevertrouwd van bestaande of nieuw in te richten factorijen. Zij huurden ook de pakhuizen om de handelswaar tijdelijk, op te slaan, evenals de logementen waar de bemanning verbleef.

Zij plaatsten ook de bestellingen bij de diverse handelaars. Deze hoofdkooplieden ontvingen, vóór hun vertrek uit Oostende, uitvoerige instructies van de Compagnie over het te voeren aankoopbeleid. Alle resoluties omtrent aan te voeren goederen werden genoteerd.

Zij bepaalden ook de aankoopprijs, kwaliteit en kwantiteit van de handelswaar. Zij deden ook aan kwaliteitscontrole door bijvoorbeeld de versheid van de theeaankopen d.m.v. ruiken te bepalen. Het controleren op aantasting door wormen van de geelwortel (specerij gebruikt als laxemiddel en verfstof) en het nawegen van de gebruikte gewichten bij de weegschalen behoorden ook hun verantwoordelijkheid.

Zij controleerden, vóór het inpakken, het mee te nemen porselein en ook, door ontrollen, de zijden stoffen.

Dikwijls lieten zij, evenals de officieren, privé-bestellingen uitvoeren om deze op de retourreis mee te nemen. Meestal was dat Chinees porselein, zgn. *Chine de commande*.

De benaming *carga* of *supercarga* was de gangbare titel voor een koopman van de OIC en de VOC in Kanton.

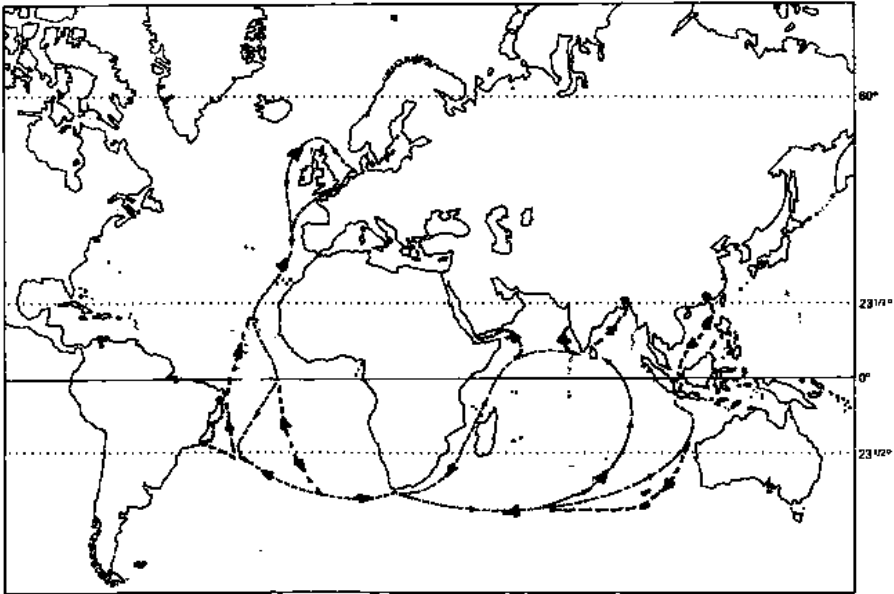
5 *Handelsroutes*

Het vertrek van de schepen vanuit Oostende viel altijd in de periode november-juli in verband met een (meestal) gunstige windrichting. Op de heenreis werd

(wanneer mogelijk) door het Kanaal gevaren. Via Madeira of de Canarische Eilanden werd koers gezet naar Kaap de Goede Hoop, via het eilandje Tristan da Cunha. Wanneer men in de Indische Oceaan was aangekomen werd via de Straat van Mozambique koers gezet richting Mocha in Zuid-Jemen.

De schepen met bestemming Indië, Surat of Bengalen volgden een meer oostelijke koers, richting Ceylon

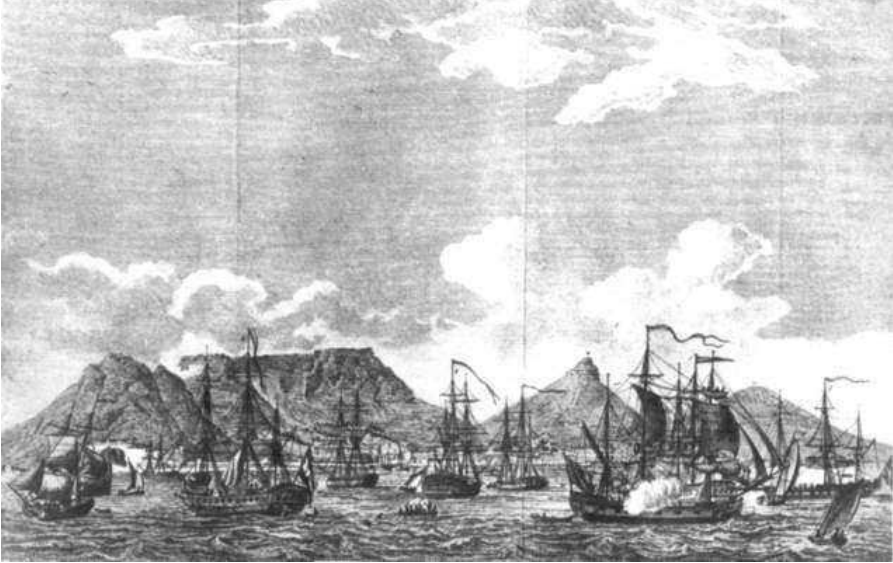
De China-route verliep via Tristan da Cunha naar de eilanden St. Paul of Amsterdam, richting Straat Soenda, tussen Sumatra en Java door, daarna richting Zuid-Chinese Zee, waarbij koers werd gezet naar de monding van de Parelrivier, met als eindbestemming Kanton.

De handelsroute voor de oic-schepen naar Azië liep door het Kanaal of boven langs Schotland en daarna zuidwaarts. Via Kaap de Goede Hoop werd naar Zuid-Jemen gekoerst via de oostkust van Afrika. De route naar Indië liep meer oostelijk, richting Ceylon. Een nog meer oostelijke koers werd gevolgd voor Kanton en China. De retouren liepen langs de westkust van Afrika of bij gunstige wind nog meer westelijk, langs de oostkust van Zuid-Amerika

De retourreizen waren in omgekeerde richting, waarbij soms op St. Helena of Ascension werd aangelegd; ook werd wel richting Zuid-Amerika gekoerst : Bahie en Pernambuco werden gebruikt voor ravitaillering. Ook werden daar regelmatig gesmokkelde, goederen direct verkocht.

Vandaar via het Kanaal, of bij verhoogd oorlogs- of kapingsgevaar, langs het noorden van Schotland, terug naar de thuisbasis Oostende.

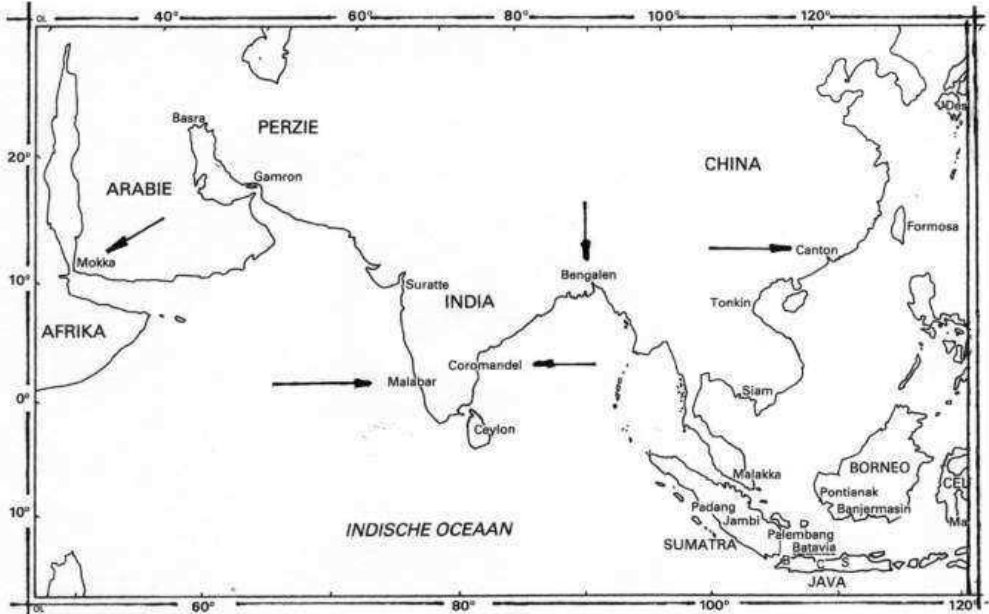
Indien mogelijk, als het werd toegestaan door de VOC, werd geankerd op de rede van Kaapstad waar verversingen werden ingeslagen en klein onderhoud aan de schepen gepleegd

Aanlegplaats voor zowel de OIC als de VOC was Pernambuco op de Zuid-Amerikaanse oostkust

6 Handelsplaatsen

In India bezat de compagnie twee factorijen, geheel in eigen beheer : Cabelon, ook wel Sadatpatnam genoemd, en Banquibar, aan de oostelijke oever van de Ganges, in Bengalen. In Borrompouur werd een nevenfactorij gesticht.

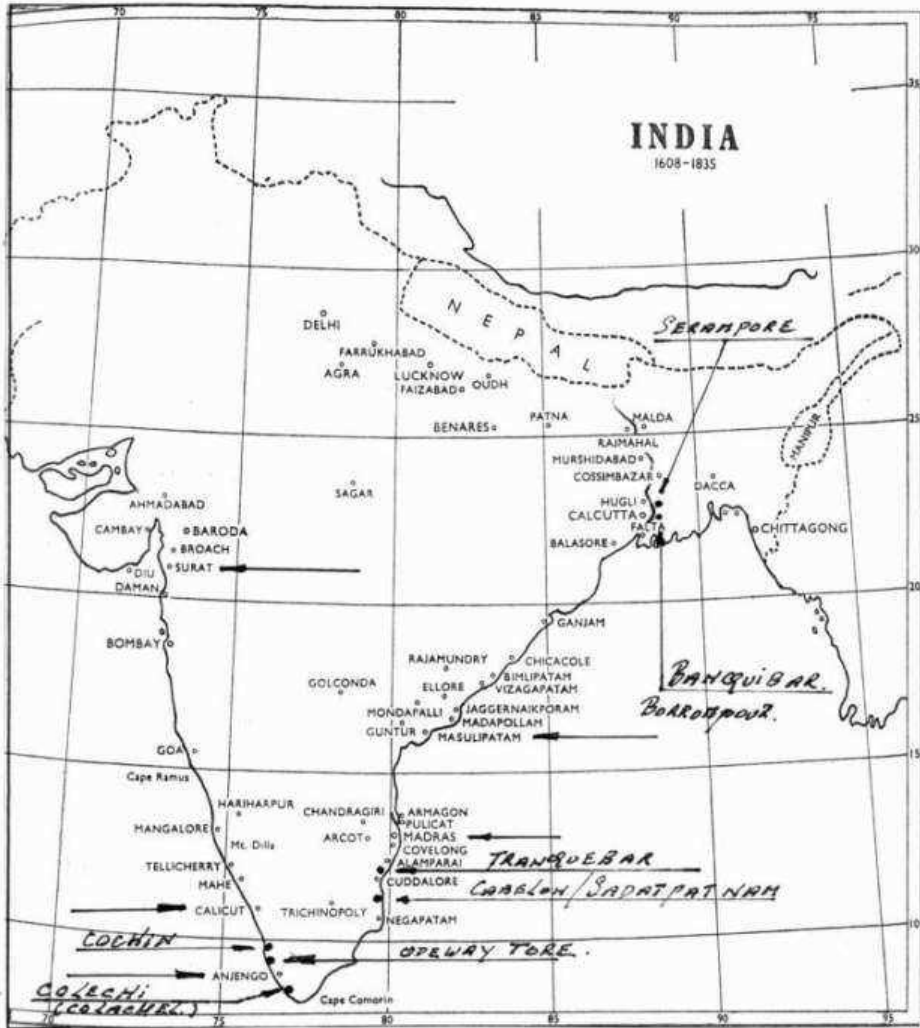

Op dit overzicht zijn de handelsplaatsen en gebieden aangegeven van de oic in Azië

Er werd ook handel gedreven in o.a. Calicut, Cochin, Colechi, (Colachel), de Engelse factorij Anjengo en de Deense factorij Odeway Torre. Elke handelstocht langs de Malabarkust eindigde in Surat, Noordwest-Indië, de belangrijkste handelsmarkt en internationale havenplaats binnen het Moghulrijk. Ook werden handelsactiviteiten ondernomen aan de Coromandelkust van Zuidoost-Indië.

De China-schepen namen in de Portugese kolonie Macao een loods aan boord, waarna ze de Parelrivier opvoeren naar de ankerplaats Whampu. Daar werden ook de goederen aan boord gebracht, aangevoerd vanuit het verderop gelegen Kanton. Deze stad was niet toegankelijk voor Europese handelaren.

De oic voer ook op Mocha, een havenplaats aan de Rode Zee. Dit was een knooppunt van handelskaravanen uit Egypte, Perzië, Gujarat en de Malabarkust van Indië.

Een detailkaart van Indië waarop o.a. de handelposten en plaatsen van waaruit de oic handel dreef zijn aangegeven. Tevens zijn een aantal plaatsen herkenbaar waar ook de andere Europese Compagnieën actief waren

7 Handelsgoederen

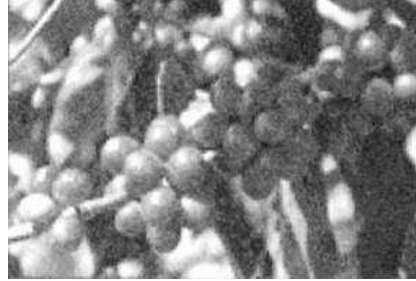
Vanuit Mocha werd als voornaamste producten koffie, aloëhars, arabische gom, mirre en wierook aangevoerd naar Oostende.

Vanuit Bengalen en de Malabar- en Coromandelkust werden vooral aangevoerd : Indisch textiel, fijn katoenlinnen, mousseline en “grove katoentjes”. Belangrijk was ook de Bengaalse zijde. Als verfstoffen werd sappanhout en indigo

meegebracht. Ook salpeter, kurkuma en kaurischelpen, evenals peper en opium waren belangrijke importgoederen.

theestruik

koffiestruik

kaneel

koffie

kruidnagel

nootmuskaat en foelie

Een voorbeeld van diverse specerijen, gekocht door de oic in Azië, om in Europa te verkopen

8 Afzetgebieden van de handelsgoederen

Thee en peper werden in Oostende en Brugge openbaar verkocht aan handelaars uit heel West-Europa. Dit gold eveneens voor het Indisch en Bengaals textiel en zijde. De veilingen werden gehouden binnen enkele maanden na aankomst van de schepen.

De verkoop werd aangekondigd via advertenties in diverse grote kranten. De data werden afgestemd op veilingen van andere handelscompagnieën. Tevens werd rekening gehouden met joodse feestdagen omdat veel handelaren uit joodse kringen afkomstig waren. De grootste afnemers van Oost-Indische handelsgoederen waren Oostendse en Brugse handelaars, die meestal kochten als commissionair voor buitenlandse klanten.

Van de totale hoeveelheid aangevoerde goederen werd maar een klein deel in de Oostenrijkse Nederlanden zelf afgezet. Engeland, Ierland en de Noordelijke Nederlanden waren de grootste afnemers van thee en van zijde. Het Chinees porselein en andere Chinese handelswaren werden in heel Europa verkocht.

9 *Uitrusting van de schepen*

Voor de OIC lag het, door de goede connecties met Engeland, voor de hand om haar schepen te kopen in Londen. Deze werden gekocht bij particuliere reders, meestal tweedehands.

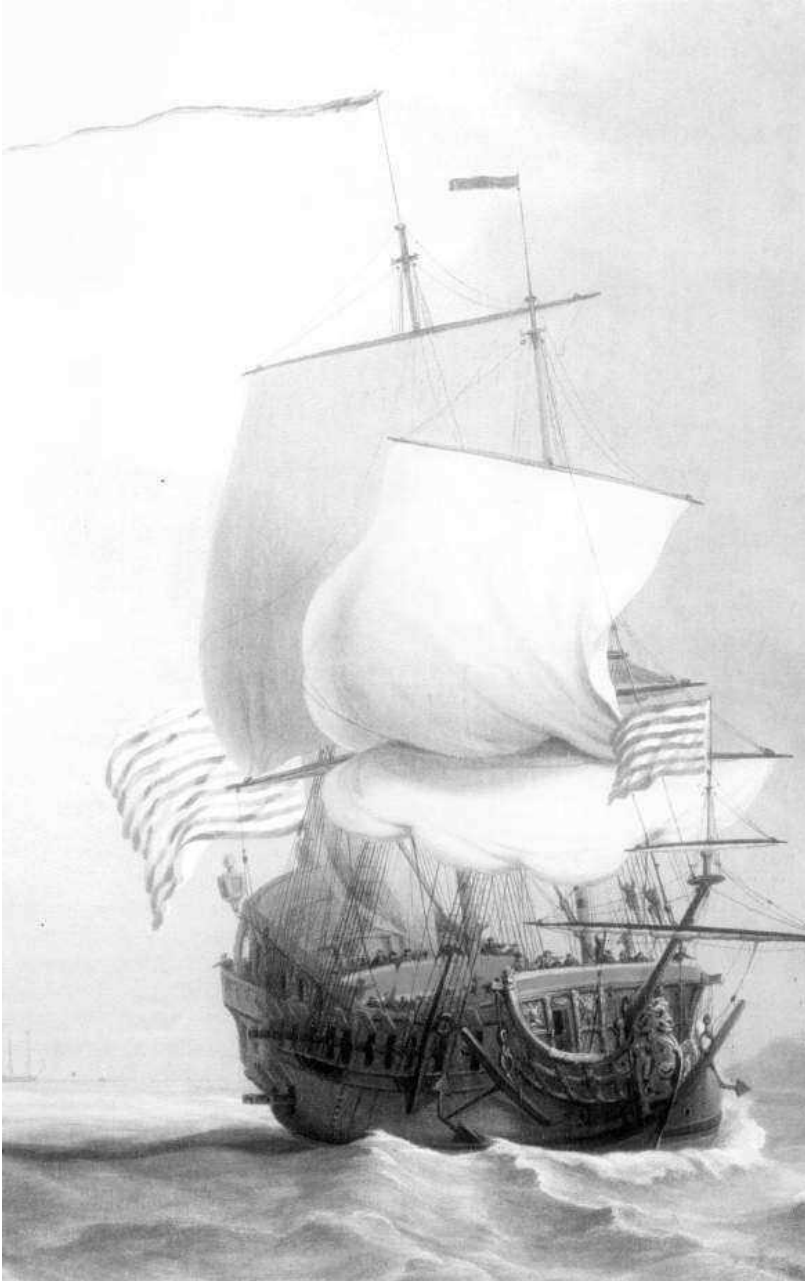
Hierbij speelde de negatieve houding van de VOC t.o.v. van de handelsactiviteiten van de OIC een grote rol, waardoor het bijna onmogelijk was om schepen in de Noordelijke Nederlanden aan te schaffen. De schepen van de VOC werden ook tot het uiterste gebruikt, en waren daardoor zelfs tweedehands niet aantrekkelijk. De OIC schafte zich hoofdzakelijk kleine fregatten met een tonnage van ongeveer 220 tot 450 ton aan; dit waren snel zeilende driemasters, voorzien van een uitstekende bewapening. Deze schepen waren gemiddeld 30 m lang, 9 m breed en hadden een diepgang van 3 tot 4 m. Deze kleine fregatten met een tonnage van 220 tot 300 ton werden gebruikt tijdens de particuliere expedities; later koos de OIC voor de iets grotere en zwaardere schepen. De uitgebreide bewapening aan boord was dringend noodzakelijk om kapers, Engelsen en schepen van de VOC, onderweg naar en retour uit Azië, van het lijf te houden.

Na aankoop werd het tweedehands schip reisvaardig gemaakt door het een uitgebreide opknapbeurt te geven op de werven in en om de haven van Oostende. Het houtwerk werd opgeknapt, zeildoek en staand want vervangen wanneer dat nodig bleek, evenals het overige touwwerk en trossen. Allerlei reparatiemateriaal voor het schip werd ingeladen, evenals ballast.

De ballast op de heenreis bestond uit lood, ijzer en in de Zuidelijke Nederlanden vervaardigde handelswaar, die dan in Azië werd verkocht.

Tijdens de reis werd onderweg, waar mogelijk, vers voedsel en water ingeslagen, evenals nieuwe ballast. Dit gold voor zowel de heen- als de terugreis.

Op de terugreis werd als ballast meestal porselein gebruikt.

Voorbeeld van een Engelse Oost Indië vaarder die tweedehands werd gekocht in Engeland, werd opgekalefaterd en voor de Azië handel ingezet (ca. 1720)

Direct vóór het vertrek werd scheepsproviand aan boord gebracht : brood, beschuit, brandewijn en bordeauxwijn, bier en vlees, water en stokvis. Ook werden levend pluimvee en varkens aan boord gebracht en midscheeps opgehokt.

De door de Oostendse compagnie gekochte schepen kregen bijna allemaal een Oostenrijks-Nederlandse naam zoals *de Peys*, *de Hoope*, *de Arend*, *de St.-Carolus*, *de Keyserinne* en *de Carolus VI*.

10 *Samenstelling van de scheepsbemanningen*

Het scheepsvolk werd geronseld via een netwerk van kroegen en herbergen. Hiermee werd begonnen zodra men schepen had aangeschaft en daarvoor de vereiste bemanning zocht. Gerekend werd met een bemanningsdichtheid van ongeveer 20 tot 25 personen per 100 ton scheepstonnage. Gemiddeld een kwart van de totale bemanning bestond uit officieren. Het merendeel van de bemanning waren zeelui en soldaten, afkomstig uit de Oostenrijkse Nederlanden, waarvan een groot aantal uit Oostende zelf. Ook de meeste kapiteins waren Oostendenaars. In het oprichtingsoctrooi van de oic was overigens een artikel opgenomen dat er prioriteit moest worden gegeven aan aanmonstering van Oostenrijkse Nederlanders.

De oic-schepen waren bemand met ongeveer een derde buitenlandse zeelui, waarvan het grootste deel van Franse afkomst was. De rest kan onderverdeeld worden in Engelsen, Ieren, Duitsers, Scandinaviërs, Zuid-Europeanen en Noord-Nederlanders. De geringe aanwezigheid van Engelsen en Nederlanders uit het noorden is te verklaren door de strenge verbodsbepalingen die door de voc en de eic waren uitgevaardigd : hen was streng verboden bij vreemde compagnieën in dienst te treden, en er werd gedreigd met geseling, verbeurdverklaring van alle bezittingen en goederen, boetes, gevangenisstraf en zelfs met de doodstraf wanneer zij in dienst traden van de oic. Er zijn geen exacte gegevens bekend i.v.m. het daadwerkelijk uitvoeren van deze straffen.

11 *Algemene inleiding Verenigde Oost-Indische Compagnie (voc)*

De Landsadvocaat, Johan van Oldebarnevelt, wist de kooplieden die afzonderlijke expedities lieten uitvoeren tot samenwerking te bewegen. Op 20 maart 1602 werd het octrooi getekend, waarin het monopolie om handel te drijven, voor 21 jaar werd verleend aan de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Het octrooi gold voor “de vaart vanuit de Republiek ten oosten van Kaap de Goede Hoop en door Straat Magelhaens”. De Compagnie mocht fortten bouwen, gouverneurs aanstellen, soldaten werven en legeren en verdragen afsluiten.

In de 17de en 18de eeuw waren de handelsrelaties wijd verspreid : een kleine dertig vestigingen in Azië, vanaf Mocha aan de Rode Zee, Indië, Ceylon, Maleisië, Siam, Birma, China, zelfs tot in Japan.

Het voc-logo boven de westelijke havenpoort van de voc-handelspost Galle op Ceylon. Anno 1669

Het centrale bestuurspunt voor de vele kust- en handelsposten in de Indische archipel was Batavia.

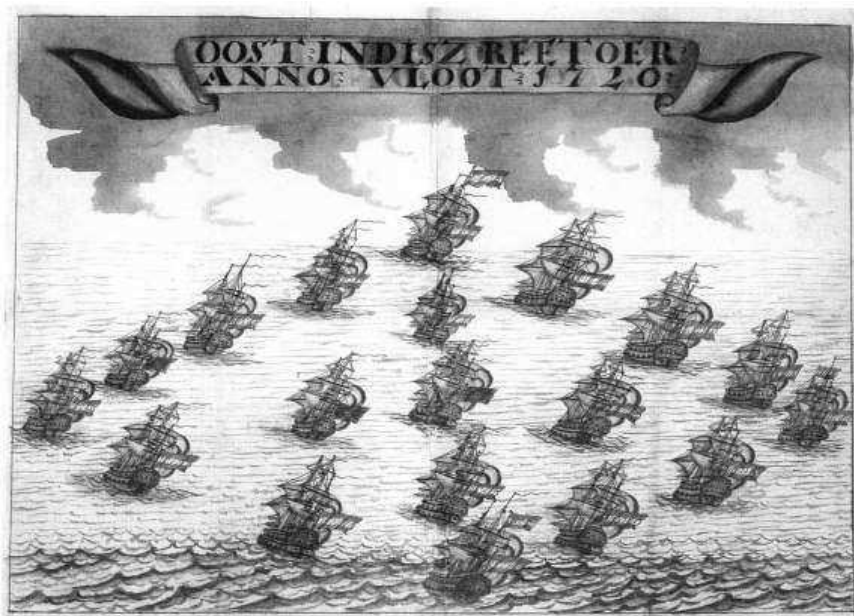
Landverovering had geen prioriteit en was alleen noodzakelijk wanneer commerciële of maritieme belangen in het gedrang waren.

Door samenwerking met lokale heersers en kooplieden in Azië hield de voc een uitgebreid en florerend commercieel netwerk in stand.

De Engelse Oost-Indische Compagnie was de grootste concurrent in Azië van de voc.

In 1780 brak de vierde Engelse oorlog met de Republiek uit, wat een enorme klap was voor de handelsactiviteiten van de voc.

Aziatische bezittingen gingen verloren, evenals vele kostbare retourschepen, waardoor de schulden torenhoog opliepen. In 1783 stabiliseerde de politieke en economische situatie enigszins. In 1787 verbeterde de situatie door de omwenteling in de Republiek ten gunste van Stadhouders Willem v.

Een overzicht van de retourvloot, onder leiding van Commandeur Landsheer, van 19 schepen die in 1720 vertrokken van de rede van Batavia, vervolgens naar Galle op Ceylon voerden, en daarna richting thuishaven

In 1796 werd de VOC genationaliseerd. De schuldenlast was nu opgelopen tot ca. 220 miljoen gulden, en op 1 maart van dat jaar viel definitief het doek voor de VOC.

12 Bestuurlijke inrichting

Het bestuur en beheer van de VOC was uiterst complex.

De bewindhebbercolleges van de zes Kamers waren als volgt ingericht : twintig leden in de Kamer van Amsterdam, twaalf leden in de Kamer van Zeeland, zes of zeven leden in elk van de Kamers van Delft, Rotterdam, Hoorn en Enkhuizen.

De vergadering van de Heren Zeventien (Heren XVII) werd gevormd door afgevaardigden uit genoemde bewindhebbercolleges : acht uit Amsterdam, vier uit Zeeland, één uit elk van de kleine Kamers en het zeventiende lid werd afwisselend uit één van de Kamers buiten Amsterdam gekozen.

Buitenom deze beide bestuurscolleges waren nog commissies ingesteld die de Heren Zeventien advies gaven, de boekhouding controleerden, de jaarbalans opstelden en de correspondentie verzorgden met regering en dienaren in Azië.

Deze commissie, die contacten onderhield met regering en bewindslieden in Azië, was zeer invloedrijk.

Tevens was er nog een door de VOC aangestelde advocaat die vergaderingen bijwoonde, notuleerde en tal van opdrachten op het hoogste niveau uitvoerde voor de Heren Zeventien.

Deze bewindhebbercolleges, met de Heren Zeventien, stelden de Gouverneur-Generaal en de leden van de Raad van Indië aan.

De Gouverneur-Generaal stelde de ambtenaren aan in de buitengewesten, waar territoriaal gezag werd uitgeoefend.

Tevens stelde hij, in minder belangrijke nederzettingen, Commandeurs, Gezaghebbers, Residenten, Raden en Opperhoofden aan.

De Heren Zeventien vergaderden twee tot drie keer per jaar gedurende een periode van één tot vijf opeenvolgende weken.

Het tijdstip van deze vergaderingen werd afgestemd op vertrek en aankomst van de VOC-schepen. Als Presidium fungeerde de Amsterdamse Kamer voor zes opeenvolgende jaren; de volgende twee jaar was de Kamer van Zeeland te Middelburg voorzitter.

Na aankomst van de retourvloot in september vond de najaarsvergadering plaats, die gold als het begin van het nieuwe boekjaar.

In deze vergadering werden belangrijke punten besproken zoals tijdstip en condities voor de te veilen Aziatische goederen, het aantal uit te reden schepen met bemanningen en de hoeveelheid mee te nemen handelswaar naar Azië.

Een ander punt van discussie was het (voorlopig) vaststellen van de waarde van het mee te nemen goud en zilver, al dan niet gemunt, naar de grote handelsposten. Tevens werd een lijst voor de hoofdkooplieden opgesteld waarop de goederen werden aangegeven die men uit Azië wenste te ontvangen.

Ook werden bevorderingen vastgesteld en de financiële balans opgemaakt.

13 *Financiering*

De financiering van de VOC werd geregeld door middel van uitgifte van aandelen en obligaties en het uitschrijven van leningen.

De VOC was één van de belangrijkste fondsen op de Amsterdamse beleggingsmarkt.

Onder de aandeelhouders was er ook een belangrijke groep investeerders uit de Oostenrijkse Nederlanden.

Prentje uit 1701 van een vergadering van de Heren XVII. Deze vergaderden minimaal driemaal per jaar om het algemene beleid van de VOC vast te stellen

Deze immigranten uit Vlaanderen waren niet alleen kapitaalkrachtig maar ze bezaten ook een wijdvertakt net van relaties in Europa, wat van groot belang was voor de verkoop van de handelsgoederen; ze vormden een groep kooplieden van internationale allure en belangrijkheid !

Na 1700 was meer dan de helft van de aandeelhouders afkomstig uit de Amsterdamse Kamer.

Aan het begin van de 18de eeuw was het totale, vaste aandelenkapitaal ruim zes en een half miljoen gulden, met daarnaast nog eens zes miljoen aan obligaties die verkregen werden uit de dividenduitkeringen. De aandelen en obligaties stonden zeer hoog genoteerd : tussen de 400 en 550% (!) in de eerste helft van de 18de eeuw.

Vanaf 1720 werden de winsten kleiner door het moeten prijsgeven van de handel met het Moghulrijk, de Perzen en de Malabarkust. Dit gold tevens voor de Coromandalkust waar er een sterke concurrentie was van Denen, Fransen en Engelsen.

Kanton, Siam, Trincomalee op Ceylon, Batavia en de grote factorijen in Indië leverden in de eerste helft van de 18de eeuw de meeste winst op.

In de 18de eeuw nam de corruptie enorme vormen aan, wat uiteraard ten koste ging van de reguliere handelswinsten. De vertegenwoordigers van de VOC

traden op als tussenhandelaar en dreven persoonlijke handel met door de VOC gemonopoliseerde producten. Gigantische bedragen, op wissel uit te betalen, werden uitgekeerd door de VOC in de thuishaven.

Hier was de “vriendjespolitiek” door de bewindhebbers gevoerd bij benoemingen, zowel thuis als in de “Oost”, uiteraard ook debet aan, waarbij er hoge bedragen buiten de VOC-kas bleven.

Zo kon een compagniedienaar, met een traktement, in Bengalen, van 250 gulden per maand, door privé-handel 52.000 gulden (!), op wissel, overmaken naar Amsterdam in de loop van zijn dienstverband van vijf jaar.

De periode tussen 1700 en 1750 was het hoogtepunt in vertrek en aankomst van VOC-schepen met handelswaren : naar Azië gemiddeld 350 uitredingen, retouren vanuit Azië gemiddeld 260 keer.

In deze periode, gerekend met de kosten voor de uitrusting van de schepen en de opbrengst van de goederen, werd tussen de 25 en 30% pure winst gemaakt.

Tussen 1697 en 1779 werd een winst geboekt van 374 miljoen gulden, waarvan 116 miljoen buitenom de reguliere handel was verdiend (!).

Na 1750 wordt het totale beeld snel slechter, met zelfs een desastreuze, negatieve, financiële balans in 1780, waarbij de uitgaven de inkomsten overtroffen !

14 *Hoofdkooplieden*

De Gouverneur-Generaal met de Raad van Indië, gevestigd te Batavia, was het hoogste gezag in heel Azië.

Het oppertoezicht over alle handelsactiviteiten van de Compagnie was in handen van de Directeur-Generaal, eveneens met domicilie in Batavia. Deze maakte echter ook regelmatig dienstreizen naar de diverse handelsposten.

De Raad van Indië stelde de *Generale Eis* op : hierin werd aangegeven hoeveel schepen, manschappen, soldaten, goederen en geldmiddelen nodig waren om in Azië handel te drijven, en hoe moest worden voldaan aan de bestellingen die vanuit de thuishaven werden gedaan.

De Hoofdkooplieden in de diverse factorijen, waren gemachtigd om te kopen en te verkopen. In al deze plaatsen was de VOC, met name door deze Hoofdkooplieden, aangewezen op samenwerking met de lokale handelaren voor de levering of afzet van handelswaar.

Zij kochten met de opbrengst van tussentijdse aan- en verkopen weer producten die hun opdrachtgevers in Europa, via de Heren Zeventien, besteld hadden.

De handel in Azië zelf was van groot belang omwille van het winstgevende karakter ervan op bijvoorbeeld specerijen, suiker, koffie, rijst, hout en opium.

De invloed van de Hoofdkooplieden was sterk afhankelijk van het gebied waar ze opereerden. In Indië was deze invloed sterk, in Japan op Deshima was hij gering.

In Kanton, China, was er een duidelijke rol weggelegd voor de Hoofdkooplieden : ze huurden een locatie, gebouw of gebouwen welke zij als factorij voor de opslag van goederen konden benutten, en ze dreven handel met de organisaties van Kantoneze kooplui, de zgn. *Hongs*, die door de Chinese overheid gerechtigd waren om met hen handel te drijven.

Door eigen gewin voorrang te geven, werkten deze Hoofdkooplieden ook mee aan de teloorgang van de VOC in de jaren na 1750.

15 *Handelsroutes*

Elk jaar in september was er de Amsterdamse kermis. Dit was tevens het vertrekmoment van de zgn. *VOC-kermisvloot*.

Rond de jaarwisseling voer de *Kerstvloot* uit, en met Pasen ging de *Paasvloot* richting Azië.

Na 1700 viel, door het grote aantal uitzeilende schepen, dit onderscheid weg, en zeilden er het hele jaar door VOC-schepen uit de Republiek naar Azië.

Deze schepen vertrokken vanaf de rede van Texel, Brouwershaven en Vlissingen. Zij koersten door het Kanaal de Atlantische Oceaan op, richting Kaap-Verdische eilanden.

Bij oorlog, oorlogsdreiging of kapinggevaar werd gekozen voor de route boven langsheen Schotland. Met een grote boog, langs de Zuid-Amerikaanse kust zeilend met gunstige windstromingen, werd op Kaap de Goede Hoop aangekoerst. Dit was de eerste grote “verversingsplaats”, met mogelijkheden voor een eventuele “opkalefateringsbeurt” voor de schepen.

Via de 40ste breedtegraad werd, met gunstige winden, oostwaarts gevaren, waarna op de zuidoost-passaat Straat Soenda werd gepasseerd, en voor Batavia het anker werd uitgeworpen.

De reis naar Batavia duurde gemiddeld acht tot negen maanden.

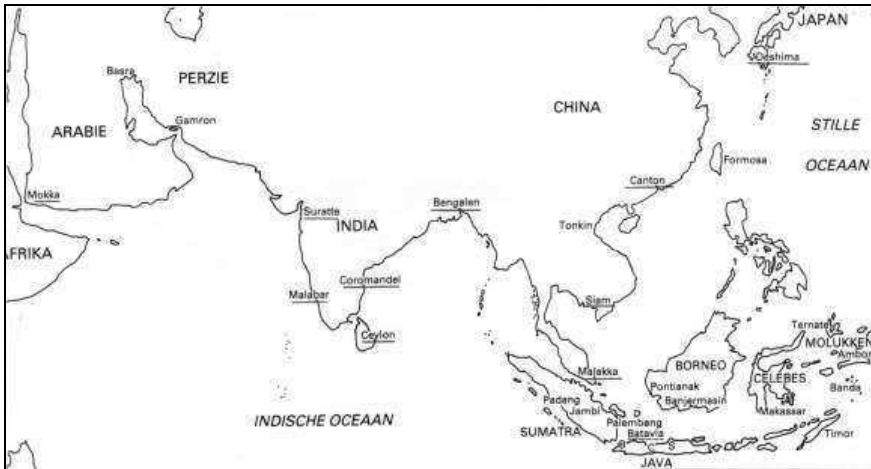
De schepen richting Indië en Mocha kwamen aan op de rede van Galle op Ceylon. Deze plaats was voor hen zowel aankomst- als vertrekpunt.

Tot 1733 vonden dertien rechtstreekse uitredingen vanuit de Republiek naar Kanton plaats.

Intra-Aziatisch werd gevaren tussen India, Kanton, Japan en Manilla, met als thuisbasissen Galle en Batavia. Deze handelsactiviteiten bereikten een hoogtepunt in de eerste helft van de 18de eeuw.

Retourvrachten naar de thuishaven vertrokken omstreeks december-januari, met aankomst tijdens de zomermaanden. Deze retouren werden in groepsverband gevaren om de risico's te verkleinen bij oorlogs- en kapingevaar; men koos praktisch dezelfde route als op de heenreis. De vaartijd was nu gemiddeld zeven maanden : dit kwam door het profiteren van gunstigere zeestromingen en de zuidoost-passaat in de eerste maanden van het jaar.

Na 1734 had de VOC in Indië, in Hougli, Bengalen, als derde belangrijke handelspost, een rechtstreekse vaart op de thuishavens.

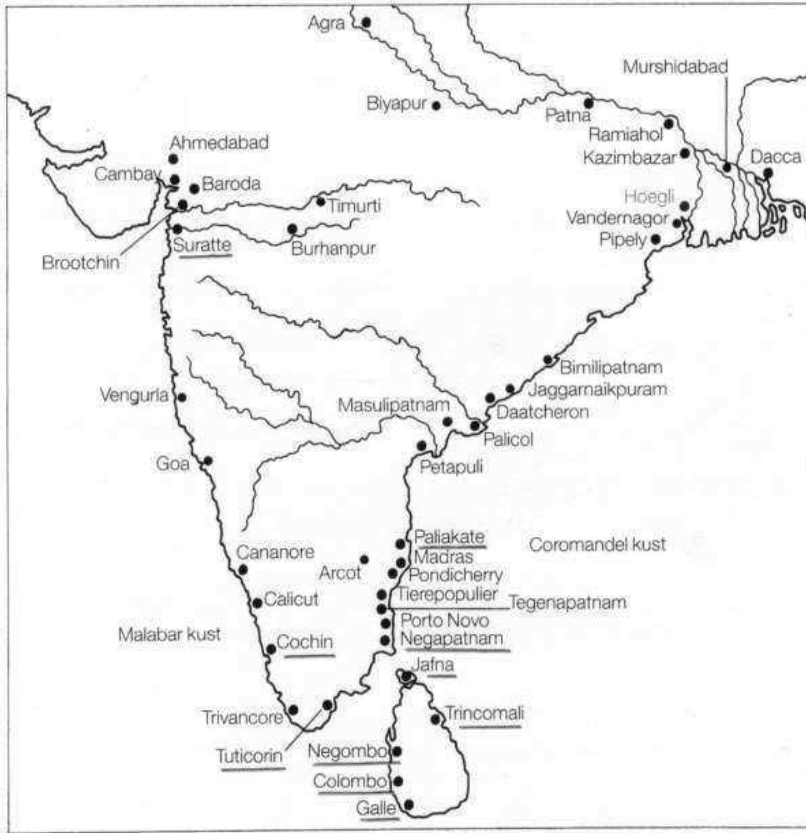

Overzicht van de handelsplaatsen en gebieden in Azië welke door de VOC vanuit de thuishavens werden bezocht en ook gebruikt werden in de intra-Aziatische handel

Vanuit Batavia werd het hele scheepvaartverkeer in Azië en de retourvrachten georganiseerd, geïnventariseerd en gereguleerd : deze plaats was de “spin in het web” voor alle VOC-activiteiten.

16 Handelsplaatsen

Op Ceylon waren in Galle, Colombo en Negombo belangrijke handelsposten gevestigd. Vanuit deze plaatsen werden de contacten met Annam, Siam en Birma onderhouden. In de eerste helft van de 18de eeuw braken er regelmatig conflicten uit met de koning van Candy in verband met het door de Nederlanders gevoerde monopoliebeleid. In 1766 werd, na lang onderhandelen, een vredesverdrag getekend, waarin hij de Nederlandse soevereiniteit op de kuststrook en “laagland” erkende.

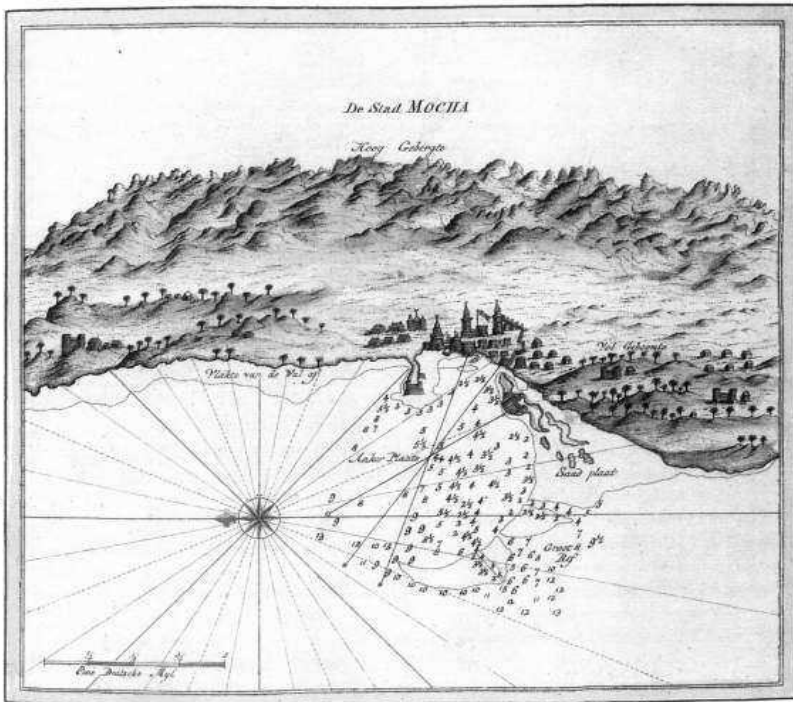
Handelsplaatsen van de voc in India en op Ceylon

Van en naar Ceylon werd een levendige handel, ook particulier, door de voc gedreven met handelscentra aan de Malabar- en Coromandelkust van India.

Surat, Calicut, Cochin en Tuticorn waren eveneens belangrijke factorijen aan de westelijke Malabarkust. De plaatsen aan de oostelijke Coromandelkust waren van groot belang voor de textielhandel : Paleacate, Negapatnam en vele andere kleinere kustplaatsjes.

Vanuit Surat werden ook contacten onderhouden met Mocha aan de Rode Zee. Surat was ook de thuishaven van de grootste internationale handelsvloot in Azië in het eerste kwart van de 18de eeuw.

Zo was Malakka, een erkend gouvernement, één van de grootste handelsplaatsen in Maleisië, met directe verbindingen naar zowel Indië, India, China en Japan.

*Kaartje van de handelsplaats van Mocha-Mokka aan de Rode Zee
waar de voc o.a. koffie kocht voor de Europese handel*

Het eerste kwart van de 18de eeuw lag de handel naar China praktisch stil ten gevolge van het concentreren van een zo groot mogelijke verdedigingsvloot voor Batavia, omdat het risico van een Franse aanval aanwezig was als gevolg van het erfopvolgingconflict in Europa.

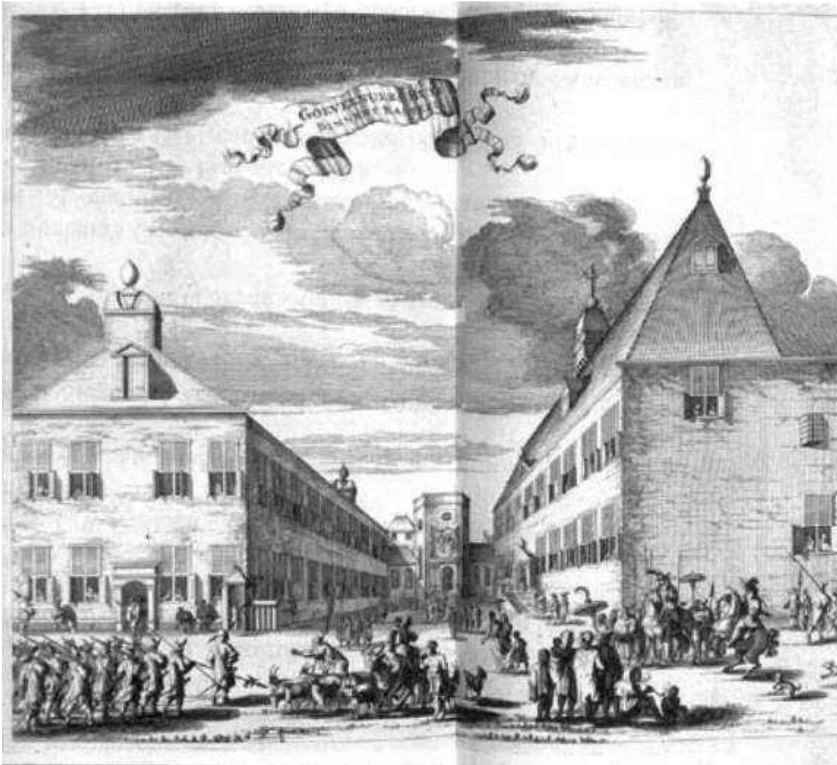
Begin 1700 werd de handelsvaart vanuit Kanton naar Batavia uitgevoerd door Chinese zeilschepen, zgn. *jonks*.

Vanaf eind 1728 werd weer direct handel gedreven vanuit Batavia met Kanton, en werden ook weer rechtstreekse reizen vanuit de Republiek naar Kanton ondernomen.

Gemiddeld drie maal per jaar werd Nagasaki, Deshima, in Japan aangedaan. Japan was van groot belang voor de export van goud, al dan niet gemunt, evenals van staafkoper dat voor verschillende doeleinden gebruikt werd o.a. voor koperen pasmunt.

De Molukken, Ambon en de Banda-eilanden, Makassar, evenals de noordoostkust van Java, waren gouvernementen met een eigen Gouverneur-Generaal, bekleed met territoriaal gezag en aangesteld door de Gouverneur-Generaal en de Raad van Indië.

In Padang, aan de westkust van Sumatra, en in Bantam was een Commandeur hoofd van de handelspost. In Cheribon, Banjermassin en Palembang was een Resident bewindvoerder van de factorij.

Prentje van de binnenplaats van het Kasteel te Batavia

Batavia was binnen “de gordel van smaragd”, zoal Indië ook genoemd werd, het centrale punt waar het hele netwerk van commerciële, administratieve en maritieme activiteiten samenkwam.

Vanuit het centrale handelspost en verzamelpunt Batavia werd de aan- en afvoer van handelsgoederen naar de vele verschillende Aziatische posten, Kaap de Goede Hoop en het thuisland geregeld.

Prentje van de Europese factorijen op de rede van Kanton

*De handelsgoederen die vanuit Azië werden aangevoerd naar de Nederlanden, werden eerst opgeslagen in de pakhuizen van de diverse Kamers; daarna werden ze verdeeld over diverse handelsplaatsen in de Nederlanden bestemd voor veiling
Voorbeeld van een VOC-pakhuis, De Vigilantie, in Alkmaar*

17 Handelsgoederen

Vanuit Mocha werd als voornaamste product koffie geëxporteerd, evenals goud, zilver en zijde.

Peper

Kruidnagelen

**Muskaatnoten en
Foelie**

Kaneel

Rijst

Koffie

Thee

Suiker

Opium

Goud en Zilver

Koper

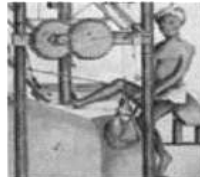
Tin

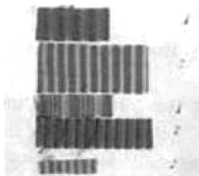
Porselein

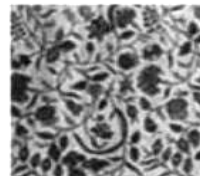
Olifanten

Zijde

**Effen en
gestreepte
kleden**

**Gedecoreerde
kleden**

Overzichtje van de belangrijkste handelsproducten van de voc

Vanuit Perzië, Gamron, werd gemunt en ongemunt goud aangevoerd.

Uit Malakka kwam tin en uit Siam zijde.

Ceylon was leverancier voor zowel de Aziatische als voor de Europese markt, van kaneel, olifanten, betelnoten, kokosnoten, parels, tabak, schelpen, peper en kaurischelpen voor de Afrikaanse slavenhandel (!).

In Bengalen werd salpeter voor o.a. de buskruitvervaardiging gekocht, evenals zijde en katoen; ook suiker en opium werden daar ingeslagen.

Aan de Malabarkust werden in de kleine factorijen peper en indigo gekocht en in Surat werden zilveren Roepies aangeschaft.

Fijn textiel, katoen en indigo werden aan de Indiase Coromandelkust ingeslagen.

Vanuit Deshima, in Japan, werden schuitzilver, gouden kobangs, koper en porselein meegenomen.

In Indië werd in Bantam peper en arak aangekocht; op Ambon waren dit kruidnagels, nootmuskaat en foelie.

Op heel Java werd suiker, peper, koffie en katoengaren aangeleverd.

De eilanden Timor en Solor leverden sandelhout, en de Banda-eilanden nootmuskaat en foelie. Borneo was een kleine leverancier van peper, Celebes van kruidnagels.

Op Sumatra waren Atjeh, Palembang en Jambi leveranciers van peper. Siak, aan de oostkust van Sumatra, leverde tin.

Alle bovengenoemde Aziatische producten werden ook verhandeld door en voor de VOC in het intra-Aziatisch handelsverkeer.

Naar Azië werden vanuit de thuishavens o.a. gemunt of ongemunt goud en zilver, Europees laken, kwikzilver, barnsteen en ook ivoor, afkomstig uit Afrika, meegenomen.

Vanuit Kanton werd in de eerste kwart van de 18de eeuw porselein verscheept naar Batavia; later werd met de directe vaart naar de Republiek textiel, thee, porselein en zijde meegebracht.

18 Afzetgebieden voor de handelsgoederen

In het begin van de 18de eeuw werden de Europeanen op zeer grote schaal afnemers van producten uit Azië : koffie van Java en Mocha, thee uit China en “katoentjes” uit India. Ook de vele exotische producten werden grif afgenomen.

*Blauw-wit gedecoreerd bord van Chinees porselein, uit de Kangxi periode, 1666-1722
Een normaal handelsproduct dat in grote aantallen in Kanton werd ingekocht*

Blauw-wit gedecoreerde Chinese porseleinen theekan, hoogte 15 centimeter, uit de Kangxi periode 1666-1722. Met zilveren dekselbevestiging 1720 Amsterdams

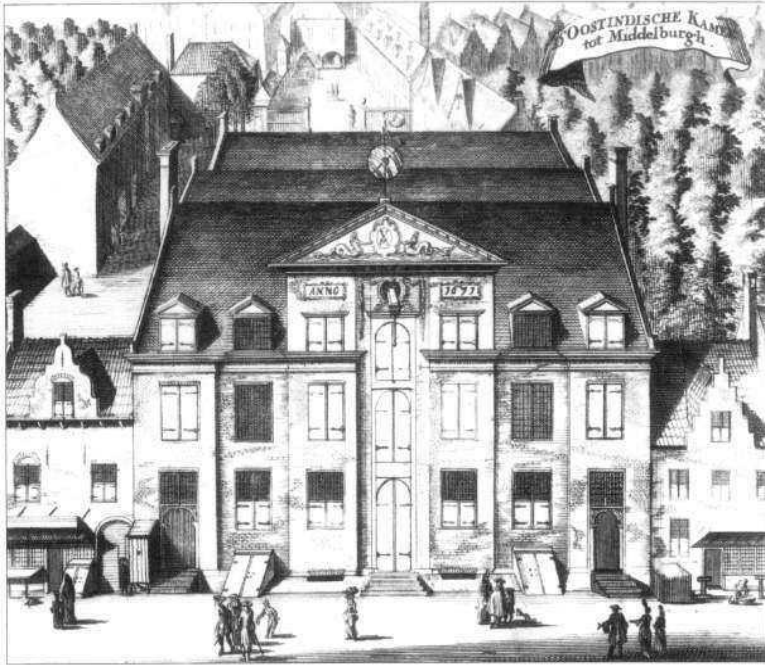
Voorbeeld van een Chinees porseleinen specerijendoosje, zogenaamd Famille Rose-decor; uit de periode 1736-1795.

Dit porselein werd op speciale bestelling van de Hoofdkooplieden vervaardigd en in Amsterdams zilverateliers definitief afgewerkt

In Europa was er een multinationale markt voor thee, incl. de smokkel van dit product naar Engeland, dat daarvoor een hoge invoerheffing hanteerde.

De Kamer van Amsterdam verkocht ongeveer de helft van alle door de voc in de Noordelijke Nederlanden aangevoerde handelswaar.

Omstreeks 1740 maakte peper *ca.* 12% van de totale verkopen uit, fijne specerijen *ca.* 25% , textiel *ca.* 28%, thee en koffie *ca.* 25%, en de resterende 10% kan worden onderverdeeld in o.a. salpeter, suiker, tin, porselein, koper en verfstoffen. Om de goederen af te zetten werd het Portugese en Antwerpse voorbeeld gevolgd. De prijsnoteringen voor de diverse producten waren in Vlaamse groten vermeld; de grootte van de aanvoer was geheim en de verkoop gebeurde via overeenkomsten met groothandelaars. Tevens werden grote partijen goederen op bestelling geleverd, zoals kleding en houten gebruiksvoorwerpen van teak en sandelhout. Al deze verschillende goederen werden per schip of over land naar praktisch alle Europese landen vervoerd en daar afgezet.

Elke voc-kamer kreeg een bepaald aandeel van de aangevoerde handelsgoederen. Deze werden in eigen gebouwen opgeslagen, waarna ze ter plaatse voor veiling werden ingebracht. De administratieve bewerkingen en opslag van de goederen waren meestal gecentraliseerd

HET TWEDE DEEL VAN DEZE BIJDRAGE VERSCHIJNT IN HET JEGMP 2012